

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ

1.1 Сутність та значення кредиту у розвитку ринкової економіки

В економіці панує думка про те, що кредит є одним з найважливіших винаходів та досягнень людства. Ще старогрецькій мудрець помітив, що кредит є таким же древнім, як і саме людство [1].

Економічною основою появи кредиту є нерівномірний кругообіг засобів виробництва, що призводить до виникнення потреби в поповненні оборотних коштів, у придбанні основних засобів, запровадженні нових виробництв і прогресивних технологій. А це неможливо виконати без залучення додаткових фінансових ресурсів, яких не завжди вистачає. Таким чином передумовою появи кредиту є наявність тимчасово вільних коштів в одних суб'єктів господарювання та потреба у додаткових грошових ресурсах - в інших, але при умові наявності поточних або майбутніх доходів. В даному випадку найбільш ефективним вирішенням цієї суперечності саме і виступає банківський кредит. Отже під час застосування кредитних відносин відбувається перерозподіл капіталу між різними підприємствами та галузями економіки при посередництві банківської сфери, а отже, можна стверджувати, що кредит сприяє безперервності процесів виробництва і обігу [2, с.259].

В етимологічному значенні термін «кредит» походить від латинського *creditum* (позичка) або *credere* (вірити, довіряти) [3, с.227].

Сьогодні виділяють дві течії у розумінні кредиту – натуралістичну та капіталотворчу, як економічного явища, на формування яких, свого часу, вплинули традиції різних економічних течій (табл. 1.1) [4, с. 30].

Формування і розвиток теорій кредиту в різних економічних течіях [5, с.8]

№	Напрямок	Характерні риси формування кредиту	Представники
1	2	3	4
1	Меркантилізм	Особлива місія надавалася банкам, що здійснюють безготівкові розрахунки і кредитування торгівлі	Т. Мен
		Пропонував створити спеціальні Палати правосуддя, що мали відстоювати інтереси громадян у кредитних відносинах з фінансовими установами	Ж. Кольбер
		У праці «Гроші і торгівля з пропозицією, як забезпечити націю грошима» наголошував на кредитній експансії банків як запоруці економічного зростання, для розширення кредиту пропонував випускати нерозмінні грошові знаки	Дж. Ло
		Вирішальна роль у діяльності банківських установ належить кредитним операціям, внаслідок яких формуються депозити. Обсяги кредиту необхідно збільшувати в «розумних» межах	Г. Маклеод
		Багатство ототожнювалось із грошима, велике значення надавалося їх постійному руху та обігу, фінансовим інститутам як посередникам у переміщенні капіталів у формі кредиту	
2	Фізіократи	Увага приділялася природі та походженню позичкового проценту, ризику кредиту	А. Тюрго
		Досліджувалися переважно проблеми сфери виробництва, кредит виступав джерелом його забезпечення	
3	Класична політична економія	Депозитно-кредитні операції фінансових установ збільшують пропозицію грошей на ринку, що стимулює торговельні операції і суспільно-економічне відтворення	У. Петті
		Депозити допоможуть забезпечити банки наявними активами для кредитування, а відтак сприятимуть розвитку виробничої діяльності і суспільно-економічному відтворенню	А. Сміт
		Відсоток по кредиту визначається співвідношенням попиту і пропозиції позичкових фондів та поступово вирівнюється до норми прибутку на капітал	Дж. Мілль
		Систематизація попередніх досліджень кредиту, визначено його роль у суспільному відтворенні	
4	Марксизм	Фінанси та кредит розглядаються в системі взаємовідносин капіталістів, робітників та землевласників. Розкривається природа капіталістичного кредиту	К. Маркс, Ф. Енгельс
5	Маржиналізм	Плата, яку отримує кредитор, визначається продуктивністю «останньої використаної» одиниці капіталу	О. Бем-Баверк, Л. Вальрас, І. Фішер

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4
6	Неокласичні течії	Виникнення портфельної теорії, як основи вибору оптимального кредитного портфелю	Г. Марковіц, Дж. Тобін
		Розробка концепції вартості капіталу та концепції структури капіталу в рамках аналізу альтернативних джерел фінансування	Ф. Модільяні та М. Міллер
		Пристосування висновків класиків до потреб сучасності	
7	Кейнсіанство	Розробка концепції вартості капіталу та концепції структури капіталу в рамках аналізу альтернативних джерел фінансування	Дж. М. Кейнс
8	Інституціоналізм	Кредит вважається суспільним інститутом, який шляхом видозмін повинен вийти з експлуатації	Т. Веблен

Основоположниками натуралістичної теорії кредиту виступили А. Сміт і Д. Рікардо, в подальшому розвиток ця теорія отримала у працях А. Тюрго, Дж. Міля, Ж. Сея, А. Вагнера, А. Маршала та К. Маркса. Згідно з цією теорією об'єктом кредиту виступає тимчасово вільний капітал у вигляді натуральних речових благ, що можуть бути позичені одним економічним агентом іншому, відповідно під самим кредитом розуміють форму руху матеріальних благ. Це розуміння обмежує роль самого кредиту лише перерозподілом у суспільстві певних матеріальних благ, і банки, в даному випадку, виступають його посередниками. Таким чином позичковий капітал співпадає з реальним капіталом [6, с. 31]. До прихильників даної теорії серед українських вчених можна віднести Л. В. Федорович [7, с.27].

Цікавим також є той факт, що визначення кредитних операцій, яке пропонує Господарський Кодекс України у ст. 345, а саме: «...операції, що полягають у розміщенні банками від свого імені, на власних умовах та на власний ризик залучених коштів юридичних осіб (позичальників) та громадян» [8] також відповідає умовам саме натуралістичної теорії.

Капіталотворчу теорію кредиту започаткували дослідження Дж. Ло та Г. Маклеода, а послідовниками стали Й. Шумпетер, А. Ганн, Дж. Кейнс та М. Фрідмен. Прихильники цієї теорії під кредитом розуміють одну з форм капіталу (багатство) (інша форма – це гроші). В даному випадку розширення кредиту означає

нагромадження капіталу, а отже банки виступають в якості творців цього капіталу, а не посередниками [6, с. 35]. Серед українських науковців з цією теорією погоджуються М. Х. Бунге, А. Я. Антонович, О. М. Миклашевський, М. І. Туган-Барановський тощо.

Аналіз етапів систематизації знань та розвитку економічної сутті кредиту представлена на рис. А.1 у додатку А [9].

Згідно з додатком А подальше поєднання ключових положень обох теорій кредиту створили ті передумови, які необхідні були для проведення різностороннього аналізу цієї економічної категорії, що дозволило сформулювати підходи до її узагальнення. У широкому розумінні, як з економічної так і юридичної точки зору під кредитом слід розуміти договір між юридичними або фізичними особами щодо отримання позички [4, с. 30, 33].

Але, для розуміння сутності та місце кредиту у сучасній фінансовій системі, необхідно більше уваги приділити вивченню його сучасного трактування, що пропонують як вітчизняні так і закордонні науковці. Аналіз думки різних авторів стосовно визначення сутності даного терміну вказує на те, що, не дивлячись на великий досвід існування даної фінансової категорії, на сьогодні і досі відсутня єдина позиція щодо її розуміння.

Так, у німецькій мові застосовується ряд синонімічних перекладів даного поняття:

1) Vertrauenswuerdigkeit, що в прямому перекладі означає саму «можливість довіри»)

2) Kredit, під яким розуміють (за трактуванням тлумачного словника Langenscheid) певну суму, що видається задля досягнення цілей та підлягає поверненню зі сплатою відсотка».

В англійській мові також застосовується декілька окремих термінів для даного фінансового явища. Так, на думку А. С. Хорнбі, сам термін «credit»

(кредит) означає довіру, а для опису самого процесу отримання позички застосовують термін «lending».

Згідно девізу комерційного агентства Dun&Bradstreet, «кредит - це взаємна довіра суб'єктів» [10, с. 96].

Узагальнюючи дані трактування можна дійти висновку, що у зарубіжній літературі наголос робиться саме на створенні кредитом додаткових можливостей для розвитку, формування яких можливе лише при умові наявності довіри між суб'єктів кредитних відносин один до одного [11, с. 196]. Проте Г.В. Сідор справедливо зазначає, що така позиція розуміння сутності кредиту не становить основу природи кредиту, тому що ґрунтується лише на довірі щодо повернення кредиту позичальником, тобто зводиться до «продажу або купівлі, що супроводжується обіцянкою здійснити оплату пізніше» [2, с. 263].

Аналіз визначень сутності кредиту, що пропонуються вітчизняними науковцями умовно можна звести 5 підходів (табл. 1.2):

- 1) позичковий, де кредит ототожнюється із поняттям позичка;
- 2) суб'єктивний – увага концентрується безпосередньо на ролі учасників кредитного процесу, характеристиках кредитних відносин;
- 3) ризиковий, який наголошує на ризиковості функції кредитування та ймовірності недостатньої віддачі від залучених ресурсів;
- 4) обмінний, що ґрунтується на зворотності руху товарно-грошових відносин;
- 5) суспільний, де під кредитом розуміють форму суспільних відносин. підходи [12, с. 35-36].

Визначення поняття «кредит» вітчизняними авторами

№	Автор	Визначення	Підхід
1	2	3	4
1	А. Кузнецова [11, с.195]	позичка в грошовій або товарній формі на умовах повернення в строк за винагороду	Позичковий
	Економічна енциклопедія [13, с. 195]	позичка в грошовій або товарній формі на умовах повернення у певний термін з виплатою відсотка	
	М. Волков, В. Воронова [11, с. 195]	рух позичкового фонду.	
	А. М. Мороз [14, с. 147]	Економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу одержання останнім позички в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк і, звичайно, із сплатою відсотка.	
	І. С. Гуцал [7, с. 25]	термін, що широко вживається щодо операцій або станів, пов'язаних з позичанням грошей, як правило, на короткий термін	
2	І. Румик [16]	здійснюється за принципами функціонування «ризикових фондів», тобто організація часткового фінансування розробки, впровадження на дослідному підприємстві перспективних науково-технічних досягнень і одержання прибутку на прокредитовану розробку.	Ризиковий
3	Б. Івасів [9]	економічні відносини, що виникають між кредиторами і позичальниками з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та використання їх на умовах повернення й оплати	Суб'єктний
	Енциклопедія банківської справи України [17, с. 147]	економічна категорія, яка є виразом відносин між суб'єктами господарювання щодо надання й отримання позички в грошовій чи товарній формі на умовах повернення, строковості й платності	
4	Л. Рябініна [11, с. 195]	Економічні відносини зворотного руху позичкової вартості	Обмінний
	М. Александрова [11, с.195]	об'єктивна вартісна категорія, складова частина товарно-грошових відносин, необхідність якої зумовлюється останніми	
	О. В. Васюренко [18, с.35]	кредит – це сукупність відповідних економічних відносин між кредитором та позичальником з приводу зворотного руху вартості	

Продовження таблиці 1.2

1	2	3	4
5	М. Савлук [19]	суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з переданням один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності	Суспільний
	А. Чухно [20, с.10]	ефективна форма господарювання. лише розгляд категорії у розвитку, у процесі змін дає змогу враховувати її не якусь загальну, абстрактну, а конкретно-історичну суть	

Отже, в межах позичкового підходу основна увага зосереджується на позичковому характері кредиту, але ототожнювати такі фінансові категорії, як «кредит» та «позичка» не можна, так як за трактування Міністерства юстиції України спільною характеристикою між цими категоріями є необхідність їх повернення в певний термін, але кредит передбачає наявність плати за користування ним у вигляді певних відсотків [22, с. 18]. А проведений У. В. Владичиним аналіз українського законодавства (зокрема Цивільного кодексу України) дозволило йому зробити висновок про відсутність будь-якого зв'язка позички з операціями кредитування, так як під нею розуміють лише передавання певних речей у користування іншим особам, в той час як кредит має право надавати лише фінансово-кредитні установи (до числа яких входять і комерційні банки) згідно із встановленими вимогами за рахунок залучених коштів юридичних і фізичних осіб з дотриманням принципів кредитування [6]. Різниця між позикою та кредитом представлена на рис. 1.1(рис. 1.1).

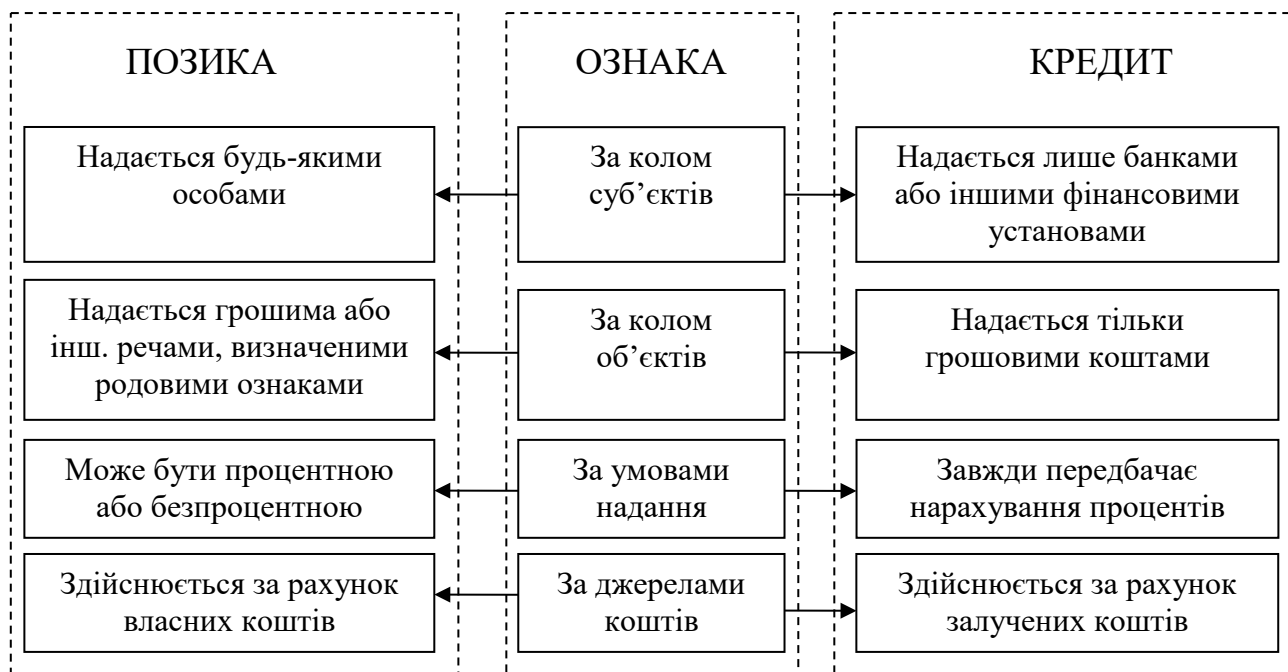

Рис. 1.1. Основні відмінності між позикою і кредитом [6]

Отже, за рис. 1.1. кредит передбачає наявність кредитних взаємозв'язків у формі договору між кредитором, в якості якого виступає банк або інша фінансово-кредитна установа та позичальником - юридичні чи фізичні особи, які відчують потребу у залучених фінансових ресурсах. Виникнення цих взаємозв'язків пов'язане з розбіжністю у часі руху матеріальних і грошових потоків, які виникають в процесі відтворення суспільного продукту. Метою кредитування є:

- для кредитора - одержання прибутку у вигляді певного відсотку за користування кредитними ресурсами;
- для позичальника - задоволення тимчасової потреби в додаткових фінансових ресурсах [23].

Всі інші підходи є вірними, але більш вузьким трактуванням сутності кредиту, так за посередництвом обмінного підходу обґрунтовується роль і місце кредитування в товарно-грошових відносинах, а суспільний підхід акцентує увагу на роль кредиту в інноваційному розвитку суспільства [24, с. 37].

На основі розглянутого, в умовах сьогодення Ю. О. Гернего пропонує досліджувати кредит у межах «результуючої теорії кредиту», яка об'єднує у собі основні положення обох класичних теорій і є більш пристосованою до інноваційного процесу сучасності. Ключові аспекти сучасної теорії кредиту полягають у наступному:

- кредит - необхідне джерело розширеного відтворення;
- кредит виникає, як ресурс прибуткового функціонування, як кредитора, так і позичальника;
- завданням кредиту є не безпосереднє формування прибутку, а створення поштовху для його виникнення;
- спільною ціллю кредитора та позичальника є оптимізація рівня ризиків надання та отримання кредиту;
- ефективність залучення кредиту залежить від адекватності попереднього оцінювання потреби у вказаному ресурсі [21, с. 37].

Виходячи з цих положень під кредитом слід розуміти джерело виникнення економічних відносин, що формуються на певному етапі процесу господарювання з приводу руху вільних фінансових ресурсів з метою отримання матеріальної та суспільної вигоди від їх кінцевого використання в умовах ризику. Позитивними аспектами «результуючої теорії кредиту» є поєднання у ній ключових положень класичних теоретичних підходів до визначення кредиту; практична спрямованість; гнучкість та можливість пристосування до сучасних умов інноваційного процесу, що постійно змінюються. Обмеження полягають у деякій абстрактності теорії, труднощах визначення абсолютного значення результату від залучення кредитного ресурсу. Теоретичні передумови формування та ключові засади застосування на практиці положень «результуючої теорії кредиту» розглянуто на рис. 1.2 [21, с. 38].

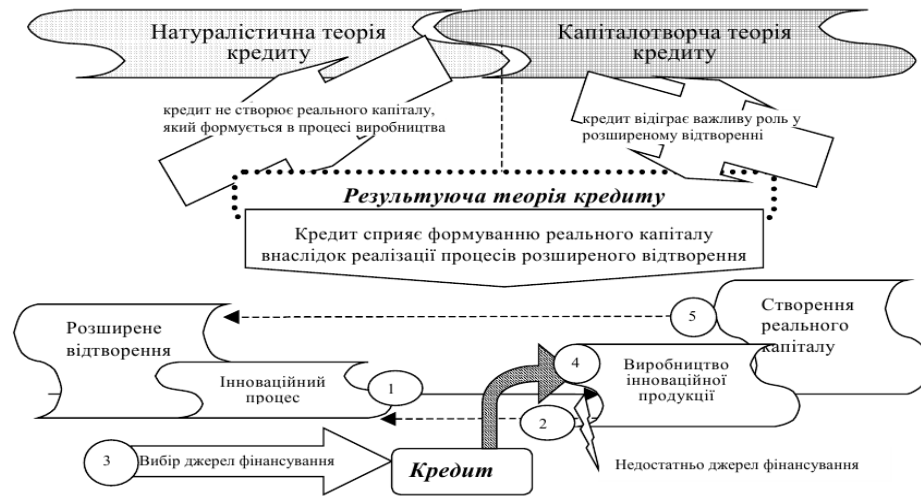

Рис. 1.2. Теоретичні передумова та засади практичного застосування «результуючої теорії кредиту» [21, с.38]

За теоретичну основу результуючої теорії кредиту взято синтез ключових положень натуралістичної та капіталотворчої теорій кредиту, зокрема роль кредиту в створенні реального капіталу в процесі виробництва (натуралістична теорія) та його значення для розширеного відтворення (капіталотворча теорія). На практиці зазначені аспекти поєднуються в межах інноваційного процесу. Розширене відтворення не можливе без успішної реалізації інноваційного процесу, який у свою чергу заснований на виробництві інноваційної продукції (1), для якого часто виявляється недостатньо наявних фінансових ресурсів (2). У процесі їх пошуку (3) і звертають увагу на кредит (4), оскільки саме він несе можливість отримати результат у стислі строки, що лежить в основі результуючої теорії. Результатом процесу виробництва виступає реальний продукт, який, в свою чергу, виступає запорукою подальшого розширеного відтворення (5) [20, с. 38].

Виходячи з цього Ю. О. Гернего до розуміння сутності кредиту підходить з позиції бажаного результату його використання і пропонує наступне його трактування: «кредит - це суспільні ризикові відносини, що виникають у грошовій або товарній формі між суб'єктами господарювання з приводу передачі на певний

строк і за визначену винагороду ресурсу задля отримання ймовірного позитивного ефекту від його застосування» [20, с.38].

Сьогодні найрозповсюдженішим серед різних видів кредиту є саме банківський кредит.

Згідно з Законом України «Про банки і банківську діяльність» під банківським кредитом розуміють будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання щодо сплати процентів та інших зборів із такої суми [29].

Тобто під банківським кредитом слід розуміти певну суму тимчасово вільних грошових коштів банку, яку він надає чи зобов'язується надати позичальнику у користування на умовах належного забезпечення, повернення у визначений строк, оплати та цільового характеру використання [30].

Розвиток економіки України сьогодні неможливий без кредитування всіх суб'єктів господарювання, що об'єктивно зумовлює необхідність підвищення ролі банківського кредиту, що виступає одним із найважливіших факторів забезпечення безперервності розширеного відтворення. Така роль визначається, в першу чергу, широкою сферою застосування банківських кредитних операцій [31].

Банківський кредит проникає у різні галузі господарського життя суспільства – фінансово-кредитні установи надають кредити як на фінансування поточної та інвестиційної діяльності підприємств різних форм власності, що пов'язано із забезпеченням потреб в обігових коштах, збільшенням, модернізацією і реконструкцією основних фондів; так і на задоволення споживчих потреб населення; та фінансування державних витрат за допомогою механізму фондового ринку [6].

1.2 Організація кредитних операцій банку

Розміщення банківських ресурси комерційними банками здійснюється через активні операції, центральне місце серед яких, як свідчить практика, посідають банківські кредитні операції. Частка кредитних операцій у структурі активних операцій українських банків в середньому перевищує 80% [32, с. 46].

На думку С.П. Прасолової поняття кредитної операції є ширшим за поняття банківського кредиту, тому що під кредитними операціями треба розуміти всі активні банківські операції, що пов'язані з наданням залучених коштів (як у готівковій так і безготівковій формі, у формі врахування векселів тощо) у тимчасове користування клієнтам банку, прийняття зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування (надання гарантій, поручительств, авалів тощо), а також операції з купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів і від свого імені (включаючи андеррайтинг) та будь-яке продовження терміну боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника повернути заборговану суму [33].

Суб'єктами кредитних операції є кредитор та позичальник. При цьому під кредитором розуміють одного з учасників кредитних відносин, що має у своїй власності (чи розпорядженні) вільні фінансові ресурси, які передаються ним у тимчасове користування іншому учаснику цих відносин. В якості кредитора можуть виступати як фізичні особи так і юридичні особи (підприємства, організації, установи, урядові структури тощо), а також держава. Особливе місце серед кредиторів-юридичних осіб посідають банки, які спочатку мобілізують кошти в інших суб'єктів, у тому числі і на основі запозичень, а потім надають їх у позику своїм клієнтам.

Під позичальником розуміють іншого учасника кредитних відносин, що відчуває потребу в залученні додаткових грошових коштів і одержують ці кошти у позику від кредитора, при цьому право власності на позичені кошти в позичальника не утворюється, в даному випадку він виступає лише їх тимчасовим

розпорядником. Тому і права його стосовно використання отриманих фінансових ресурсів обмежуються певними умовами (цілі, сума, терміни тощо), що передбачені кредитною угодою і за межі яких він не може вийти. Тому позичальник перебуває в певній залежності від кредитора, але це не заперечує рівноправності сторін у кредитних відносинах [34].

Об'єктом кредитної операції виступає позикова вартість, відокремлення якої пов'язано з характером руху фінансових ресурсів від кредитора до позичальника і навпаки. Збереження кредитором права власності на позикову вартість зумовлює необхідність повернення її позичальником, а саме забезпечення повернення досягається в процесі використання позикової вартості в господарській діяльності позичальника. При цьому основними стимулюючими мотивами кредитних угод з боку кредитора є одержання доходу у вигляді позикового процента, а з боку позичальника - покриття нестачі власних ресурсів і отримання доходу в результаті використання позикової вартості [35].

Для ефективної організації кредитних відносин між банками та їх клієнтами важливе значення мають основні принципи організації банківського кредитування. Саме вони визначають найважливіші умови функціонування банківського кредиту та стимулюють розвиток підприємств-позичальників, сприяють зміцненню грошового обігу в державі та забезпечують безперервну циркуляцію позикового капіталу, досягаючи при цьому ефективності реалізації перерозподільної функції.

Самі ж принципи банківського кредитування, під якими розуміють основні правила та положення процесу банківського кредитування, визначаються сутністю, функціями та роллю кредиту і тими суспільними умовами, в яких вони проявляються. Реалізація принципів кредитування є першоосновою здійснення кредитного процесу. Основні принципи банківського кредитування представлені у табл. 1.3 [36, с. 124].

Принципи організації кредитної роботи комерційного банку

Принципи	Характеристика принципів
Строковість	Фінансові ресурси у вигляді кредиту видаються на певний строк, по закінченні якого вони повинні бути повернені
Поверненість	залучені кошти через певний час обов'язково повинні бути повернені
Платність	кредити видаються за певну плату, яка називається процентом, розмір якого встановлюється з таким розрахунком, щоб сума отриманих від позичальника у вигляді відсотків покривала витрати банку на залученню коштів, ведення банківської справи та забезпечувала отримання певного доходу
Забезпеченість	наявність у банка права захисту своїх інтересів, недопущення збитків від неповернення боргу через неплатоспроможність позичальника
Цільовий характер використання	передбачає надання позичкових коштів на конкретні цілі, що повинні бути зазначені у кредитному договорі

Дотримання цих принципів є дуже важливим, так як від цього залежить ефективність самих кредитних операцій, а також можливість їх надавати і на далі. Так, наприклад, від дотримання принципу строковості повернення кредиту залежить можливість надання банком нових позичок, оскільки одним із ресурсів кредитування є повернені позички [35, с. 95].

Але У. В. Владичин пропонують розширити перелік цих принципів за рахунок запровадження таких принципі банківського кредитування, як диференційованість та договірний характер.

При цьому під диференційованістю кредитних операцій він пропонує розуміти принцип, що передбачає застосування зваженого підходу з боку банку щодо кредитування різних категорій потенційних позичальників, тобто на підставі оцінки кредитоспроможності позичальника з метою отримання впевненості у здатності й готовності позичальника повернути наданий кредит в обумовлений договором строк. Оцінка кредитоспроможності позичальників повинна здійснюватися через аналіз їх фінансової звітності щодо забезпеченості їх господарства власними фінансовими ресурсами, додержання рівня ліквідності, рівня рентабельності не тільки на дату оформлення кредитної угоди, а й у

подальшій діяльності. Такий оцінка дозволяє певною мірою знизити ризик несвоєчасного повернення кредиту. Практична реалізація цього принципу залежить від особистих інтересів конкретної банківської установи і загальної централізованої політики держави.

Наступний принцип - договірний характер банківського кредитування - проявляється у тому, що банківське кредитування здійснюється на підставі укладання кредитного договору, в якому визначаються основні умови отримання позики. Під час укладення кредитного договору визначаються основні параметри кредитної операції (сума та строк кредиту, проценти за користування, забезпечення кредиту тощо). та взаємні зобов'язання і відповідальність сторін. Будь-які зміни до кредитного договору (договору застави, гарантії чи поруки) повинні мати договірний характер і здійснюватися за згодою обох сторін. Цей договір обов'язково укладається у письмовому вигляді [6, с. 54].

Банківські кредитні операції здійснюються відповідно до певних вимог:

1) кредити видаються тільки в межах наявних ресурсів, що є в розпорядженні банку. Про кожний випадок надання позичальнику великих кредитів (коли розмір кредиту перевищує 10% власного капіталу), комерційний банк повинен повідомити про це Національний банк України. Сукупна заборгованість за кредитами, разом із векселями та 100% суми позабалансових зобов'язань, що видані одному позичальнику, не може перевищувати 25% власних коштів комерційного банку.

2) Загальний розмір наданих банком кредитів, з урахуванням 100% позабалансових його зобов'язань, не повинна перевищувати восьмикратного розміру власних коштів банку.

3) Кредитування здійснюється з обов'язковим додержанням економічних нормативів регулювання банківської діяльності та вимог НБУ щодо формування обов'язкових, страхових і резервних фондів.

4) Рішення про надання кредиту (більше встановленого внутрішнього

ліміту банку) приймаються колегіально (кредитним комітетом (комісією) банку, відділення, філії) й оформляється протоколом.

5) Кредитування здійснюється в межах параметрів, що визначаються політикою банку і включають: пріоритетні напрями в кредитуванні; обсяги кредитів та структуру кредитного портфеля; граничні розміри кредиту на одного позичальника; методику оцінки фінансового стану та кредитоспроможності позичальника; рівень процентної ставки тощо [39, с. 78].

Банківські кредити надаються комерційних засадах з дотриманням наступних умов:

- За результатами оцінки кредитоспроможності позичальника, що підтверджує його фінансову стабільність, рентабельність, ліквідність тощо;
- кредитування підлягають лише ті види діяльності позичальника, які передбачені його статутом;
- позичальник повинен мати власне майно і брати участь у фінансуванні об'єкта, що кредитується, певною сумою власного капіталу [40, с. 119].

Банки можуть надавати бланкові кредити (незабезпечені майном та іншими формами), але тільки в межах власних коштів і лише клієнтам зі стійким фінансовим станом та інсайдерам банку в сумі не більше 50% номінальної вартості акцій банку, що перебувають в їхній власності [41].

Банки не можуть надавати кредити: на покриття збитків господарської діяльності позичальника; на формування та збільшення його статутного фонду; на внесення клієнтом платежів у бюджет і позабюджетні фонди (за винятком кредитування по контокорентному рахунку); підприємствам, проти яких порушено справу про банкрутство; підприємствам, у контрактах яких не передбачено страхування можливих втрат від непоставок товарно-матеріальних цінностей; підприємствам, які мають прострочену заборгованість за раніше отриманими позичками і несплаченими процентами [42, с. 194-196].

У процесі банківського кредитування можна виділити певні етапи його

здійснення (рис. 1.3):

Рис. 1.3. Етапи кредитного процесу [30]

Етап 1: одержання і розгляд кредитної заявки та інтерв'ю з майбутнім позичальником.

Етап 2: оцінка кредитоспроможності позичальника.

Етап 3: підготовка і підписання кредитного договору.

Етап 4: контроль за виконанням умов кредитного договору і погашення кредиту.

Кожен з етапів включає ряд процедур, які характерні тільки для нього. У свою

чергу, процедури передбачають виконання певних фаз контрольно-аналітичної роботи (рис 1.3) [39]

Ефективність кредитної політики банку визначається одним з трьох типів його кредитної політики:

1) консервативною (обережною), коли частка кредитних операцій у загальному обсязі робочих активів банку не перевищує 30 %, що забезпечує прибутковість банку за рахунок менш ризикованих активних операцій. Але в цьому разі банк втрачає значний сегмент фінансового ринку. Таке співвідношення між кредитами і робочими активами більш бажане для новоствореного банку, який ще не має достатнього досвіду кредитної роботи;

2) поміркованою є кредитної політики банку, частка кредитів якого у робочих активах перебуває в межах 30-50 %. Така політика притаманна стабільним і надійним банкам, які мають достатній досвід кредитної роботи;

3) агресивною є кредитна політика банку, частка кредитів якого перевищує 50 % робочих активів. Вона може бути обґрунтованою тільки надприбутками і не може бути тривалою. Слід пам'ятати, що чим більша частка кредитів у робочих активах і триваліший часовий термін її існування, тим вищий рівень ризику [43, с. 143].

Прибутковість кредитної діяльності будь-якої фінансово-кредитної установи залежить від рівня позичкового відсотку. Відсоток за користування кредитними ресурсами - це одне з найголовніших джерело доходів комерційного банку. Він повинен не лише покривати максимальні витрати на позику (зокрема і вартість залучення капіталу самим банком), а й містити цільовий прибуток [45, с. 158]. Згідно із Господарським кодексом України (ст. 346) кредити надаються банком під певний відсоток, ставка якого не повинна бути нижчою за відсоткову ставку за кредитами, які бере сам банк, і відсоткову ставку, що виплачується ним по депозитах [8].

Основою процесу встановлення винагороди за наданні фінансові ресурси для

позичальника є формування виваженої цінової політики банку. Цінова політика в наданні кредитних послуг передбачає обґрунтованість встановлення рівня процентних ставок за кредитами, тарифів, комісійних, премій, знижок. Встановлена відсоткова ставка за кредитом затверджується тарифним комітетом банку, який аналізує співвідношення собівартості послуг і ринкової конкурентоспроможності встановлених тарифів і має вирішити два завдання:

- по-перше, відшкодувати за рахунок відсоткової ставки всі свої витрати та отримати належний прибуток;
- по-друге, зацікавити клієнтів (позичальників) такою відсотковою ставкою, за якої вони б мали бажання отримати кредит саме в цьому банку [48, с.130].

У процесі здійснення кредитної діяльності комерційним банком значна увага ним приділяється вибору методу ціноутворення за кредитом. У банківській практиці найбільш розповсюдженими є такі методи встановлення відсоткової ставки за кредитами:

1) Метод «вартість плюс», який враховує вартості залучених банком ресурсів, витрати, пов'язані з наданням самого кредиту, а також бажаний рівень прибутковості кредитної операції. Для визначення процентної ставки за цим методом застосовують наступну формулу:

$$PC_k = B_{зр} + OB_{кр} + PP_m + PP_{ск} + M \quad (1.1)$$

де PC_k - процентна ставка за кредитом;

$B_{зр}$ - витрати на залучення фінансових ресурсів банку;

$OB_{кр}$ - операційні витрати банку від кредитної діяльності;

PP_m - премія за ризик невиконання зобов'язань клієнтом;

$PP_{ск}$ - премія за ризик, пов'язаний із строком кредитування;

M - бажана маржа банку [50, с.34].

Під витратами на залучення фінансових ресурсів розуміють вартість залучених ресурсів, тобто вартість грошових коштів банку, що були ним залучені у

вигляді депозитів та кредитів, отриманих від НБУ або інших комерційних банків тощо.

До складу операційних витрат кредитної діяльності входять заробітна плата кредитних фахівців банку, вартість обслуговування самого кредиту, моніторингу забезпечення, витрати на зберігання майна, наданого у забезпечення тощо.

Премія за ризик невиконання зобов'язань клієнтом та премія за ризик, пов'язаний зі строком кредитування, визначаються банківською установою самостійно у кожному конкретному випадку залежно від ризику втрати кредитних ресурсів.

Розмір бажаної маржі залежить від запланованого банком рівня прибутковості, що закладається у вартість кредитів для здійснення достатніх виплат на користь акціонерів банку [51, с. 76].

При цьому кожен із наведених компонентів може бути вираженим у формі річної процентної ставки відносно суми кредиту. Однак, на практиці такий метод ціноутворення використовується досить рідко, тому що цей він не враховує такі ринкові чинники як попит і пропозицію, конкуренцію тощо, а також потребує наявності у банку відповідної системи обліку витрат за кожною кредитною операцією [50, с. 34].

2) Метод цінового лідерства, що передбачає визначення кредитної ставки, з огляду на ставки провідних банків-конкурентів, застосовується найчастіше для постійних привілейованих позичальників за короткостроковими кредитами. Згідно з ним до базової ставки додається додаткова, що включає в себе премію за ризик невиконання зобов'язань позичальника та премію за ризик, пов'язаний зі строком кредитування.

Розрахунок процентної ставки в даному випадку відбувається за формулою:

$$PC_{\kappa} = BC + DCi \quad (1.2)$$

де BC - базова ставка;

DCi – персональна надбавка до базової ставки за надання кредиту і-му клієнту

[50, с. 34].

За базову ставку (або ставка «прайм-рейт») найчастіше приймається найнижча процентна ставка, що пропонуються на ринку для надійних та кредитоспроможних клієнтів за короткостроковими кредитами. Як таку можна прийняту ставку, що встановлюється на міжбанківському міжнародному кредитному ринку (LIBOR, FIBOR та інші), або внутрішньому кредитному ринку (KIBOR) тощо. Ставка «прайм-рейт» щорічно розраховується за формулою простої (незваженої) середньої арифметичної з індивідуальних ставок групи провідних банків. При цьому до складу базової ставки вже включені адміністративні витрати та бажаний прибуток банку [52, с. 347].

Додаткова ставка розраховується як сума премій за ризик невиконання зобов'язань та тривалості кредиту:

$$ДСі = ПР_{нз} + ПР_{скі} \quad (1.3)$$

де $ПР_{нз}$ - премія за ризик невиконання зобов'язань клієнтом (як правило є стандартною і виплачується всіма позичальниками, окрім першокласних);

$ПР_{скі}$ - премія за ризик, пов'язаний зі строком кредитування, яка виплачується і-им споживачем довгострокового кредиту [50, с. 34].

Розмір додаткової ставки може коливатися залежно від важливості клієнта для банку та його кредитоспроможності. На міжнародних ринках така ставка може дорівнювати нулю. У кожному конкретному випадку банки самостійно розробляють шкалу визначення категорії ризику та премії за ризик, яка відповідає певній категорії (відсутність ризику - 0%, мінімальний ризик - 0,25%, стандартний ризик - 0,5% тощо) [52, с. 347].

Метод цінового лідерства за своєю сутністю відноситься до витратних методів ціноутворення, але більш високого рівня, оскільки:

- базова ставка відображає не індивідуальні витрати і вимоги до прибутку окремого банку, а певний рівень цих показників, який є середнім для усієї групи банків, що обрали такий метод;

- підсумкова ціна кредиту формується з урахуванням економічної цінності кредиту для позичальника, що відображається в цільовому призначенні та терміні користування кредитними коштами [53].

3) Метод «базова ставка плюс» передбачає рекламування банком своїх кредитних продуктів та послуг надійним та перспективним позичальникам за процентною ставкою, що залежить від дохідності цінних паперів чи інших інструментів. Наприклад, «базова ставка плюс 2» означає, що з клієнта буде стягуватися плата за кредит, яка дорівнює поточній дохідності за короткостроковими цінними паперами плюс 2 процентних пункти.

Формула визначення процентної ставки за цим методом буде такою:

$$ПС_{\kappa} = BC + П \quad (1.4)$$

де BC - базова ставка;

П - процент, який пропонується банком [51].

Кредитно-фінансовою установою може застосовуватися також модифікований метод «кратна базова ставка», за яким величина процентної ставки визначається множенням поточної ставки дохідності за короткостроковими цінними паперами на заздалегідь оголошений банком коефіцієнт (наприклад, «1,2 базової ставки»). За цим методом відсоткова ставка буде визначатися за формулою:

$$ПС_{\kappa} = K + BC \quad (1.5)$$

де K - визначений банком коефіцієнт.

Вибір банком того чи іншого методу розрахунку вартості кредиту визначається загальною стратегією банку щодо управління ризиками [54, с.51].

4) Метод надбавки, згідно з яким під час визначення процентної ставки за кредитом треба враховувати процентні витрати на залучення ресурсів на грошовому ринку та надбавку, що складається з премії за ризик та прибутку банку. У даному випадку застосовують наступну формулу:

$$ПС_{\kappa} = V_{зр} + H \quad (1.6)$$

де $V_{зр}$ - витрати на залучення ресурсів банку;

Н – надбавка, яка розраховується за формулою:

$$H = PP_k + M \quad (1.7)$$

де PP_k - премія за кредитний ризик;

М - бажана маржа банку [50, с. 47].

Цей метод найчастіше застосовується для кредитування великих підприємств на короткостроковий період (включаючи кредити овернайт). Розрахована за цим методом процентна ставка є достатньо низькою, а прибуток забезпечується через надання великих сум кредитів на короткий термін [53].

5) Метод аналізу дохідності клієнта, який передбачає врахування всіх взаємозв'язків між банком і позичальником. Його застосування можливе лише при умові ведення точного обліку всіх доходів і витрат по кожному окремому клієнту. Цей метод доцільно використовувати для кредитування великих та надійних позичальників, що тримають постійний контакт з банком, при цьому особливу увагу треба приділити розрахунку прибутковості всіх банківських операцій цього клієнта. До доходів в даному випадку можна віднести процентні та непроцентні доходи від кредитних, валютних, інвестиційних та інших операцій і послуг. До загальних витрат входять витрати на вивчення кредитної документації, ведення рахунків тощо. Однак, цей метод ціноутворення за кредитом є достатньо трудомістким, складним і громіздким, та потребує розроблення докладної звітності за доходами та витратами по кожному клієнту. А отже застосування цього методу можливе лише при активному використанні автоматизованих систем обліку та аналізу клієнтів. Використання цього методу дає змогу виявляти найприбутковіших клієнтів та видів банківських операцій і послуг [54, с. 52].

б) Метод максимальних процентних ставок (Метод «кеп»), який полягає у пропозиції клієнту верхньої межі процентної ставки, яка не залежить від зміни ринкових ставок. При цьому банк пропонує клієнту під час укладення кредитного договору на основі плаваючої процентної ставки передбачити опціон страхування від підвищення такої ставки понад заздалегідь обумовлений ліміт – «граничну

шапку» («кеп»). В практичній діяльності це означає, що у договорі кредитування обумовлюється гранична величина плаваючої ставки за кредитом незалежно від того, як у майбутньому може реально змінитися базова ставка. При цьому максимальна процентна ставка визначається за формулою:

$$МПС_{\kappa} = ПС_{\kappa} + МН \quad (1.8)$$

де $МПС_{\kappa}$ - максимальна процентна ставка за кредитом;

$ПС_{\kappa}$ - початкова процентна ставка за кредитом;

$МН$ - максимальна надбавка, яка пропонується банком («кеп») [51].

Перевагою використання даного методу ціноутворення за кредитами для позичальника є те, що подорожчання кредитних ресурсів не вплине на виплату процентів за кредитом понад визначену прийняту межу. При цьому існує потреба для банку у надійному прогнозуванні можливих масштабів зростання базової ставки. У кредитному договорі обов'язково фіксується обрана система нарахування процентів і правила встановлення ставок (фіксована чи плаваюча), які необхідно розглянути у самостійній роботі студентів [54, с. 53].

Поряд із відсотковою ставкою банки також встановлюють комісійну винагороду (комісію), яка є додатковим елементом ціни банківського кредиту.

Комісія за кредитом покриває витрати банку, пов'язані з оформленням кредиту і контролем за станом обслуговування позичальником заборгованості, перевіркою стану застави або наглядом за здійсненням проекту, що кредитується. Комісія може сплачуватися окремо або додаватися до відсотка [40, с. 120].

Аналіз зарубіжного досвіду, дозволяє дійти до висновку, що сьогодні для ефективної діяльності вітчизняних комерційних банків і суб'єктів господарювання перші повинні змінити свої традиційні загальні підходи до кредитування і застосувати індивідуальний підхід до кожного позичальника, врахувавши потреби кожного сектора економіки та можливості погашення для окремого позичальника.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ

2.1. Характеристика діяльності ПАТ КБ «Альфа Банк»

Публічне акціонерне товариство «АЛЬФА-БАНК» (надалі – Банк) зареєстрованого у Національному банку України 24 березня 1993 року № 158. Банк є резидентом України. "Головна установа Банку знаходиться за адресою: Україна, 01001, м. Київ, вул. Десятинна, 4/6" [38].

Банк створено у формі публічного акціонерного товариства, акціонери відповідають за зобов'язаннями товариства тільки в межах належних їм акцій. Істотною участю в Банку на кінець 2020 року володіли наступні акціонери:

– АВН Ukraine Limited (Темістоклес Дерві, 5, Еленіон Білдінг, 2-й поверх, п/с 1066, Нікосія, Кіпр) – пряма участь в розмірі 80.1014% статутного капіталу Банку, яка є для Банку материнською компанією та є найбільшим іноземним інвестором Банку. Опосередкованою участю в Банку за цим акціонером володіє АВН Holdings S.A. (Люксембург) в розмірі 80.1014% статутного капіталу Банку;

– Відкрите акціонерне товариство «Альфа-Банк» (Росія, 107078, м. Москва, вул. Каланчевська, 27) – пряма участь в розмірі 19.8986% статутного капіталу Банку, яке є наступним після материнської компанії великим акціонером та іноземним інвестором. Опосередкованою участю в Банку в розмірі 19.8986% статутного капіталу за цим акціонером володіють: Відкрите акціонерне товариство «АБ Холдінг» (Росія), АВН Financial Limited.

У 2019 році не відбувалась зміна власників акцій, яким належить 10 і більше відсотків голосуючих акцій. Керівництво Банку не володіє акціями. Кінцевими власниками Банку є три фізичні особи: п. Михайло Фрідман, п. Герман Хан, п. Олексій Кузьмічов. Кожна з фізичних осіб не має окремого

контрольного голосу в Приватбанку або вирішального впливу на керівництво.

Стратегічна мета Приватбанку є розвиток універсального банку, який працює у всіх сегментах банківської системи. Діяльність Банку включає банківські послуги фізичним і юридичним особам на території України.

Такі послуги включають залучення грошових коштів, депозити, кредитування, аванси, інвестиції в цінні папери, грошові перекази як по Україні так і за її межами, а також обмінно-валютні операції.

Банківська діяльність регулюється Банківською ліцензією щодо права на банківські послуги № 61 від 05.10.2011 року та Генеральною ліцензією № 61 від 05.10.2011 року щодо права здійснювати валютні операції. Банк є дійсним учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з 02 вересня 1999 року.

До системи Банку на кінець звітного 2019 року входять Головний офіс та 97 відділень, які надають послуги у різних областях України та забезпечують його діяльність (у 2018 році – Головний офіс та 95 відділень). На 31 грудня 2019 року загальна чисельність співробітників Банку складала 5 722 особи, а на 31 грудня 2018 року – 5 355 осіб.

Незважаючи на те, що економіку України визнано ринковою, вона продовжує демонструвати деякі особливості, які більшою мірою властиві перехідній економіці. Такі особливості включають, крім іншого, валюту, що не є вільно конвертованою за межами країни, обмеження та контроль у валютній сфері, відносно високу інфляцію та високі процентні ставки. Стабільність економіки України в значній мірі залежатиме від політики та дій уряду, спрямованих на реформування адміністративної та правової систем, а також економіки в цілому. Як наслідок, банківським операціям в Україні властиві ризики, не типові для країн з розвинутою економікою.

На українську економіку впливають ринкові коливання і зниження темпів економічного розвитку у світовій економіці. Світова фінансова криза призвела до нестабільності на ринках капіталу, суттєвого погіршення ліквідності в банківському секторі та більш жорстких умов кредитування (за наявності

такого), а також суттєвого знецінення національної валюти по відношенню до основних валют. Позичальники Банку також відчули наслідки кризи, що в свою чергу вплинуло на їх здатність погашати борги. Оскільки значна частина кредитів була надана в іноземних валютах, девальвація гривні відносно цих валют у 2014-2015 роках мала значний негативний вплив на спроможність позичальників обслуговувати ці кредити. Зовнішні умови функціонування економіки України в 2019 році були несприятливими.

Досить серйозні випробовування були у українського банківського сектору протягом 2019 року щодо курсової стабільності та достатньої ліквідності. Податкове, валютне та митне законодавство України дозволяє різні тлумачення та часто змінюється. До труднощів, з якими стикаються банки в Україні, відносяться необхідність подальшого розвитку законодавства з питань банкрутства, типових процедур реєстрації та використання застави, а також інші недоліки законодавчого та фіскального характеру.

Майбутній економічний розвиток України залежить як від зовнішніх факторів, так і від дій Уряду, спрямованих на підтримку зростання і впровадження змін у правовій, регуляторній та податковій сферах. Керівництво вважає, що воно здійснює всі необхідні заходи для підтримки стабільної діяльності та розвитку Банку.

2.2. Чинники, що впливають на кредитний портфель ПАТ КБ «Альфа Банк»

На наш погляд, доцільно виділити найважливіші зовнішні та внутрішні чинники, які впливатимуть на формування менеджментом банку кредитної політики [31].

Отже, до зовнішніх чинників впливу відносяться:

По-перше, загальний стан і динаміка економічного розвитку країни, що визначає можливості активізації кредитної діяльності банків із огляду на

показники обсягу валового внутрішнього продукту і тенденції його зміни на перспективу. Це передбачає формування ринкової кон'юнктури, яка зумовлює попит суб'єктів ринку на товари, роботи і послуги, а підприємств, що їх виробляють, – на основні фактори виробництва, у т. ч. капітал, що й визначає попит на банківські кредити. Водночас потрібно враховувати, що в період кризових явищ на фінансових ринках не діють традиційні для ринкових відносин причинно-наслідкові зв'язки щодо зміни фаз ділового циклу і кон'юнктури кредитного ринку, а отже банки мають проводити кредитну політику з особливою обережністю, щоб не допустити вкладення коштів у потенційно збиткові проекти та ризику банкрутства.

По-друге, фінансова політика уряду, котра впливає на структуру банківського кредитного портфеля через значні обсяги бюджетного дефіциту і низький рівень виконання бюджету, що істотно деформує структуру фінансового ринку країни, утворюючи перекис із кредитування банками реального сектора в бік державних запозичень.

По-третє, грошово-кредитна політика центрального банку, що визначає кредитні можливості комерційних банків із точки зору впливу основних інструментів монетарного регулювання на їх ресурсну базу.

По-четверте, рівень інфляції в країні, що є важливим макроекономічним фактором, котрий впливає на структуру кредитних операцій комерційних банків як за термінами, так і за видами валют, враховуючи умови підтримання стійкості національної грошової одиниці. Адже невизначеність перспектив розвитку господарства і майбутньої динаміки цін істотно посилюють ризик, пов'язаний із довготерміновим вкладенням коштів саме в національній валюті, що об'єктивно позначається на кредитних операціях, у структурі котрих починають домінувати валютні кредити. Крім того, чим вищими є темпи інфляції в країні, тим менша частка довготермінових позичок у кредитному портфелі, що негативно позначається на інвестиційній активності й забезпеченні стійкого економічного зростання.

По-п'яте, умови підприємницької діяльності, що визначають можливості

оптимальної організації кредитних операцій банківських установ, із урахуванням особливостей того бізнес-середовища, в якому вони діють у даний історичний період. Адже саме від створення таких умов на законодавчому рівні залежить захищеність інтересів і кредиторів, і позичальників, чого можна досягти відповідними нормативними актами про банкрутство, заставу, іпотеку та їх активним застосуванням на практиці.

Що стосується факторів внутрішнього впливу, то вони визначаються якістю управління банком, рівнем його фінансового менеджменту, діловими якостями і досвідом персоналу, а тому більше регульовані з точки зору врахування при розробленні кредитної політики. До таких факторів впливу слід віднести такі:

По-перше, величина власного капіталу банку, що визначає можливості банківської установи здійснювати кредитні операції з огляду на нормативи регулювання ліквідності, передусім кредитного ризику, встановлені центральним банком. Отже, рівень капіталізації має бути адекватним до характеру і масштабів здійснюваних банками операцій. "Низький рівень власного капіталу банку означає надмірну концентрацію ризиків у банківській діяльності, обмеження асортименту фінансових послуг та збільшення затрат на їх надання. Втрата ж капіталу робить неможливим функціонування банку і може призвести його до банкрутства" [15]. В Україні не створені сприятливі адміністративні, податкові та економічні умови для інвестицій у банківський капітал, що й спричиняє менші, ніж збільшення банківських активів, темпи його зростання. Тому при розробленні концепції формування кредитної політики комерційні банки мають враховувати сукупність заходів щодо підвищення рівня власного капіталу (проведення додаткових емісій, капіталізація прибутку, залучення зовнішніх інвестицій, концентрація шляхом активізації процесів злиття і поглинання).

По-друге, структура й обсяг залучених ресурсів, що безпосередньо кількісно і якісно впливають на структуру та величину кредитних операцій банку. Адже саме від обсягу залучених у різного роду пасиви коштів залежить

можливість банківської установи надавати позички. Можливості реалізації ефективної кредитної політики комерційних банків стосовно забезпечення процесу фінансування широкомасштабних інвестиційних проектів і суттєві зрушення в розвитку реального сектора визначаються спроможністю акумулювати достатній обсяг довготермінових ресурсів.

По-третє, досвід і кваліфікація банківського персоналу, що позначається на умовах роботи комерційного банку загалом та ефективності його кредитних операцій зокрема. Саме рівень професіоналізму працівників банку можна вважати однією з ключових умов забезпечення його конкурентоспроможності на ринку, що виражається в якості кредитної діяльності. Отже, при розробленні концепції кредитної політики потрібно враховувати і такі важливі аспекти, як добір спеціалістів, формування необхідних професійних якостей, розміщення кадрів, шляхи підвищення результативності роботи персоналу, формулювання посадових обов'язків у сфері кредитування і контроль за їх виконанням. На практиці досвід і кваліфікація банківського персоналу визначають можливості банку з реалізації стратегічних цілей кредитної політики, що пов'язано з наявністю необхідних знань і практичних навиків у банківських працівників для належної організації кредитного процесу й запобігання впливу на нього кризових явищ [17].

Сьогодні в системі маркетингу українських банків одну з центральних позицій займає цінова політика та ціноутворення на власні банківські продукти. Ціноутворення на банківські кредити є визначальною складовою маркетингової політики, оскільки "кредити становлять близько 50% усіх активів банку і забезпечують 2/3 усіх доходів" [11].

Кредитна операція являє собою акт комерційного продажу на певний час грошових коштів, а в умовах ринкових відносин процент є об'єктивним супутником кредиту, його складовою ланкою. Зміна загального рівня процентної ставки по активних операціях банку є одним із напрямків підвищення прибутковості банку [33]. Відсоток виражає споживчу вартість позичкового капіталу та виступає як частина доданої вартості, що виплачується

позичальником власнику цього капіталу [18]. При визначенні конкретної величини відсоткової ставки комерційний банк повинен враховувати, що процентна ставка за кредитом повинна бути:

- 1) достатньо високою для отримання доходів за кредитом та компенсації всіх ризиків;
- 2) достатньо низькою для того, щоб клієнт міг успішно погасити кредит;
- 3) повністю покривати вартість залучених коштів;
- 4) зацікавити клієнтів такою відсотковою ставкою, при якій вони брали б кредити саме в цьому банку [35].

Ціна на банківські послуги формується під впливом багатьох факторів. До основних факторів впливу на рівень відсоткової ставки належать [43]:

- 1) облікова ставка Національного банку України;
- 2) середня відсоткова ставка, яка сплачується банком за залучені на депозити кошти;
- 3) середня відсоткова ставка за міжбанківським кредитом;
- 4) ступінь ризику, яким обтяжений комерційний банк, залежно від терміну, на який надається кредит, від виду й типу кредиту та від забезпечення;
- 5) попит і пропозиція, які склались на кредитному ринку ;
- 6) структура кредитних ресурсів банку ;
- 7) стабільність грошового обігу в країні ;
- 8) нормативно-правова база.

Отже, ставка банківського відсотка – це своєрідна «ціна» кредиту. Платність кредиту забезпечує покриття витрат банку, що пов'язані із сплатою відсотків за залученими коштами, повне покриття операційних витрат, пов'язаних з обслуговуванням кредитних операцій, а також отримання прибутків для збільшення ресурсних фондів кредитування та використання на інші власні потреби. Питання механізму отримання прибутку комерційним банком в більшій мірі вирішується шляхом формування ефективної системи ціноутворення на банківські кредити. Вибір методу ціноутворення залежить від стратегії та тактики конкретного банку. Стратегія банку може бути спрямована на

отримання великого розміру прибутку за рахунок встановлення високих цін, або ж за рахунок зниження собівартості кредитних послуг, забезпечення стабільної клієнтської бази, підвищення конкурентоспроможності банку, завоювання частки ринку та ін. [35].

Станом кінець 2019 року, серед 8-ми банків-лідерів, ставки по нецільових кредитах готівкою строком на 1 рік коливалися в діапазоні від 45,09% («ВТБ Банк») до 66,46 % («Дельта Банк») [49]. Можна припустити, що банк Київська Русь дотримується стратегії завоювання частки ринку, оскільки надає кредити пенсіонерам за більш вигідною відсотковою ставкою. Варто зазначити, що даний банк вимагає наявності поручителя, тобто зменшує ризик неповернення кредиту. Натомість «Дельтабанк» проводить агресивну стратегію, встановлюючи дуже високі ставки по кредитах (табл. 2.1)

Таблиця 2.1

Ставки за споживчими кредитами банків станом на кінець 2019 р.

Банк	Строк, років	Реальна ставка, річних	Суми, тис. грн.	Поручитель
Credit Agricole (ІНДЕКС-БАНК)	1	50,88%	1-25, до 6 офіц. з/п	Не обов'язковий
УАВ Банк	1	57,63%	1-30	Не обов'язковий
Альфа-Банк	1	52,64%	5-20	Не обов'язковий
ВТБ Банк	1	45,09%	5-25(без поручителя), 25-50- під поручительство	Не обов'язковий
Дельта Банк	1	66,46%	0-10	Не обов'язковий

Джерело: [49]

Таким чином, формуючи ціну банківського кредиту потрібно враховувати, що кожний із методів має свої переваги та недоліки, а в умовах високої конкуренції, що існує на ринку банківських послуг України, зміна того чи іншого фактору, або їх сукупності може мати неочікуваний вплив на діяльність банку, а отже і на фінансові результати банку.

2.3. Аналіз структури кредитного портфелю ПАТ КБ «Альфа Банк»

"Кредитний портфель – це сукупність всіх кредитів, що надані банком своїм клієнтам, а також сукупність інших активних операцій. До кредитного портфелю відносять: кредити надані суб'єктам господарювання та фізичним особам (окрім кредитів банкам); кредити надані іншим банкам; кредити надані органам центральної та місцевої влади, а також іншим бюджетним установам; депозити розміщені в інших банках; кредити надані за врахованими векселями; гарантії, поручительства, підтвержені акредитиви; інші активні операції по яким планується отримання доходу у майбутньому і відносно яких у банка можуть виникнути вимоги до контрагентів" [7].

В процесі аналізу кредитного портфелю банку вирішуються такі завдання: визначається ступінь та тип концентрації ризику кредитного портфелю, його відповідності покриттю і достатності резервів покриття потенційних та фактичних збитків; оцінюються суми передбачуваного прибутку та кредитний ризик; визначається рівень кредитоспроможності позичальників для зниження рівня кредитного ризику; проводять аналіз ефективності проведених кредитних операцій, що дасть змогу вибрати доцільніший варіант для розміщення ресурсів.

"Аналіз кредитного портфеля в системі управління банком дає змогу вибрати варіант раціонального розміщення ресурсів, напрями кредитної політики банку" [40].

Кредитні операції банку формують його кредитний портфель, що являє собою сукупність усіх позик, наданих банком з метою отримання доходу. Якість кредитного портфеля банку відображає відповідність структури його кредитних вкладень базовим принципам організації кредитування з точки зору забезпечення повернення, строковості та платності наданих у тимчасове користування грошових коштів. Ці параметри загалом характеризують ступінь

кредитного ризику та дохідність позичкових операцій банку, що є стратегічними цілями його кредитної політики [20].

Дохідність кредитного портфелю – це дохід на одиницю активів, що вкладені в кредити, за певний період часу. Ризик кредитного портфелю – це ступінь імовірності того, що настануть події, при яких банк буде нести втрати, які викликані кредитами, які є елементами портфелю [15].

Розглянемо більш детально та проаналізуємо кредити та заборгованість клієнтів Публічного акціонерного товариства «Альфа-Банк». Структура кредитів представлена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Структура кредитного портфелю ПАТ «Альфа-Банк» за період 2016-2019 рр.

Вид кредиту	2016		2017		2018		2019	
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %
Кредити що надані органами державної влади та місцевого самоврядування	750006	3,27	769845	3,35	650000	3,18	—	—
Кредити, що надані юридичним особам	17390106	75,9	16845110	73,23	13426318	65,83	16120859	72,51
Кредити, що надані за операціями «репо»	—	—	19949	0,08	—	—	80450	0,36
Кредити, що надані фізичним особам-підприємцям	36530	0,15	724653	3,15	763218	3,74	416879	1,88
Іпотечні кредити фізичних осіб	575540	2,51	1494000	6,49	1386341	6,79	886972	3,99
Кредити, що надані фізичним особам на поточні потреби	4188313	18,28	1862935	8	2644556	11,8	4047104	18,20
Інші кредити, що надані фізичним особам	—	—	1285018	5,58	1523872	7,47	679413	3,06
Усього кредитів	22907595	100	23001510	100	20394305	100	22231677	100

Джерело: складено автором на основі [38]

Найбільшу питому вагу у структурі кредитів за період дослідження займають кредити, що надані юридичним особам, але в динаміці їх загальна частка скорочується (з 75,9% у 2016 р. до, 72,51% у 2019 р.). Також значну часту

у структурі кредитів займають кредити, що надані фізичним особам на поточні потреби. Даний показник у 2016 р. у дорівнював 18,3 %, у 2017 р. він знизився до 8 %, а у 2019 р. спостерігається його зростання до 18,20 %.

"Управління кредитним портфелем дає змогу балансувати та стримувати ризик усього портфеля, контролювати ризик, притаманний тим чи іншим ринкам, клієнтам, позиковим інструментам, кредитам та умовам діяльності. Аналіз кредитного портфеля потребує дослідження його структури в розрізі груп ризику, за строками, ступеня забезпеченості, галузевої структури (аналіз за видами економічної діяльності), форм власності позичальників і т. п., а також вивчення динаміки кожної групи, сегментації кредитного портфеля" [14].

Що стосується аналізу структури кредитів за строками використання, то в ПАТ «Альфа-Банк» за період дослідження вона зазнала незначних змін. Питома вага короткострокових позик у 2019 р. в порівнянні з 2019 р. збільшилась на 3,3 %. Натомість частка довгострокових кредитів знизилась на 3,3 %.

Дослідження банківського кредитування соціально-економічної системи держави повинні ґрунтуватись на їх всебічному науковому та практичному аналізі. Без такого аналізу неможливо сформулювати пропозиції і рекомендації щодо підвищення обсягів кредитування, пошуку нових напрямів кредитних вкладень.

Сутність аналізу полягає у визначенні напрямів, рівнів і концентрації кредитних вкладень в соціально-економічну систему.

Проаналізуємо структуру кредитів ПАТ «Альфа-Банк» за видами економічної діяльності. Обсяги та структура банківських кредитів, наданих суб'єктам підприємництва реального сектору економіки, за видами економічної діяльності представлена в табл. 2.3.

Структура кредитного портфеля ПАТ «Альфа-Банк» за видами економічної діяльності за 2016-2019рр.

Вид економічної діяльності	2016		2017		2018		2019	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	243083	1,1	242759	1,0	400362	2,0	878181	4,0
Добувна промисловість	134001	0,6	129626	0,6	1078517	5,5	1048475	4,7
Переробна промисловість	3628698	16,6	4226919	18,1	612403	3,1	1134142	5,1
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	454398	2,1	665417	2,9	517296	2,6	1788791	8,0
Будівництво	557623	2,6	777078	3,3	2464679	12,5	1942165	8,7
Машинобудування	-	-	-	-	387470	2,0	565112	2,6
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	4099404	18,7	4744206	20,3	1773680	9,0	1308043	5,9
Діяльність транспорту та зв'язку	398370	1,8	298117	1,3	1443860	7,3	962579	4,4
Військово-промисловий комплекс і авіабудування	-	-	-	-	117958	0,6	86 272	0,4
Фінансова діяльність	2280244	10,4	1928937	8,3	3224147	16,3	3641968	16,4
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам	4 546 192	20,8	4 116 898	17,6	-	-		
Державне управління	750006	3,4	769845	3,3	916995	4,6	1893702	8,5
Кредити фізичним особам	4746791	21,7	5460699	23,4	6317986	32,0	6030368	27,1
Інші	47325	0,2	24736	0,1	489602	2,5	951879	4,2
Усього	21886135	100	23385237	100	19744955	100	22231677	100

Джерело: [38]

У 2016 році найбільші обсяги кредитів були надані у переробну промисловість (16,6 %), торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (18,7 %), операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям (20,8 %), кредити фізичним особам (21,7 %).

Значні частки банківських кредитів були надані також у фінансову діяльність (10,4 %) та державне управління (3,4 %).

Підприємства реального сектору перелічених видів економічної діяльності в сукупності одержали 20 051 335 тис. грн. банківських кредитів, що складає 91,62% від загальної суми кредитів, наданих банками підприємствам реального сектору у 2016 році. В цілому більше, ніж 90% кредитів одержали підприємства торгівлі і обслуговування, переробної промисловості, підприємства, що здійснюють операції з нерухомістю та орендою, операції з надання кредитів фізичним особам, а також на фінансову діяльність та державне управління.

В 2017 році в порівнянні з 2016 р. зростає частка кредитування переробних підприємств (на 1,5 %), торгівлі (на 1,6 %), виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (на 0,8 %), кредитування фізичних осіб (на 1,7 %). Частка кредитування інших видів економічної діяльності скорочується, але також на незначні величини.

У 2018 році найбільші обсяги кредитів були надані на будівництво (12,48%) торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (8,98%), діяльність транспорту і зв'язку (7,31%), фінансова діяльність (16,32%) кредити фізичним особам (32%).

У 2019 році найбільші обсяги кредитів були надані на будівництво (8,7%) державне управління (5,9%), торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (8,98%), фінансова діяльність (16,4%) кредити фізичним особам (27,1%).

У цілому можемо відмітити, що підприємства торгівлі і обслуговування, переробної промисловості, добувної промисловості, підприємства, що

здійснюють операції з нерухомим майном і орендою, кредити фізичним особам, будівельні підприємства, фінансова діяльність та державне управління протягом останніх чотирьох років залучали практично однакову частку банківських кредитів, що надавались суб'єктам підприємництва реального сектору економіки.

"Для вимірювання рівня ризику існують критерії, які дають змогу кількісно визначити ризик, прийнятний для банку. Такими критеріями, зокрема, є встановлені НБУ економічні нормативи, які використовуються для забезпечення мінімізації рівня ризику є обов'язковими до виконання всіма банками"[42]. Відповідно до Постанови НБУ Про порядок регулювання діяльності банків в Україні, до нормативів кредитного ризику належать [46]: Н7 – норматив максимального розміру на контрагента (не більше 25 %); Н8 – норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу); Н9 – норматив максимального розміру кредитів, гарантій, наданих одному інсайдеру (не більше 5 %); Н10 – норматив максимального розміру кредитів, гарантій, наданих інсайдерам (не більше 30%).

Таблиця 2.4

Нормативи кредитного ризику ПАТ «Альфа-Банк»

Роки	Нормативи			
	Н 7	Н8	Н9	Н10
2017	21,01	210,84	3,6	4,3
2018	20,84	214,06	0,11	0,48
2019	21,05	217,03	1,9	2,6

Джерело: [38]

Як видно з проведених розрахунків (табл. 2.4), протягом 2017-2019 рр. ПАТ «Альфа-Банк» виконував зазначені нормативи.

Оцінка і аналіз структури кредитного портфеля через визначення ступеня його дохідності та ризику дають можливість банківським установам коригувати власну кредитну політику та змінювати структуру кредитного портфеля.

Виконання стратегічних цілей кредитної політики банку неможливе без управління кредитним ризиком та забезпечення якості кредитного портфеля. Для підвищення ефективності кредитної діяльності банку вважаємо за необхідне звернути увагу на покращення кредитної політики банку, оптимізувати власний кредитний портфель шляхом покращення його структури за допомогою зменшення долі нестандартних кредитів; внести обмеження по відношенню до концентрації кредитного портфеля; проводити періодичну та повну перевірку кредитної документації, що дає достовірну інформацію про поточний стан клієнта та перспективи його розвитку; удосконалити навички персоналу банку із роботи щодо ефективного контролю та аудитування кредитного процесу.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ

3.1. Удосконалення організації кредитного процесу у банку

Кредитна діяльність банків характеризується підвищеною ризикованістю порівняно з іншими видами діяльності. Недостатність надійних, платоспроможних позичальників і відсутність стабільної правової бази забезпечення прав кредитора є тими негативними факторами, що зумовлюють підвищений рівень ризиків банків при формуванні ними своїх кредитних портфелів.

Разом із тим, необхідно відзначити, що поняття кредитного ризику, як воно зазвичай трактується в економічній літературі, спрямоване на відображення передусім кредитних відносин банку із окремо взятим позичальником, а не портфеля в цілому [32]. Утім дане трактування значно звужує, на нашу думку, поняття кредитного ризику, не даючи можливість розкрити його природу. Адже, якщо розглядати питання ефективності управління кредитним портфелем комерційного банку, що має, з нашої точки зору, включати і розробку відповідної стратегії здійснення кредитних операцій, то такі підходи видаються дещо завузькими. Тому нарівні із поняттям індивідуального кредитного ризику окремого клієнта банку, необхідним видається формулювання поняття, яке б характеризувало сукупний кредитний ризик, тобто ризик кредитного портфеля банку загалом. Відтак, визначення кредитного ризику, на наш погляд, можна було б доповнити ще й імовірністю зниження вартості або втрат банківських активів, пов'язаних із кредитними операціями, що пов'язано із нераціональною структурою сукупності кредитних вкладень банку. За таких умов механізм комплексного управління кредитним ризиком являється головним методом

забезпечення ефективності сформованого банком кредитного портфеля. Йдеться передусім, про необхідність врахування ряду чинників, котрі збільшують ризики кредитного портфеля банку та зумовлюють вірогідність невиконання основної суми боргу та процентів не лише за окремо взятими позичками, а й за цілими групами позичальників. Такими чинниками, зокрема, можуть бути наступні:

- відсутність розробленої або документально оформленої кредитної політики, яка б створювала надійну основу управління кредитами;
- відсутність обмежень по відношенню до концентрації кредитного портфеля;
- надмірна диверсифікація, яка призводить до погіршення якості управління за відсутності достатньої кількості висококваліфікованих фахівців зі знаннями особливостей багатьох галузей економіки;
- надлишкова централізація або децентралізація управління кредитними операціями;
- недостатній аналіз галузі, особливостей виробництва та фінансового стану боржників;
- значна концентрація кредитних операцій банку у галузях із високим рівнем чутливості до змін макроекономічного середовища і політичної ситуації в країні;
- значна питома вага нових і недавно залучених клієнтів у складі одержувачів банківських позичок;
- нездатність до збільшення вартості застави під час погіршення якості кредитів, тобто затримки їх погашення;
- неповна кредитна документація, що не дає достовірної інформації про поточний стан клієнта та перспективи його розвитку;
- відсутність дієвого контролю за використанням кредитів і недостатність контактів з позичальниками та відсутність перевірок цільового використання позички;
- значна частка кредитів, що припадають на клієнтів, які відчувають

певні труднощі фінансово-господарської діяльності;

- зосередження кредитної діяльності банку у нових або мало вивчених для нього сегментах ринку і галузях економіки;

- недостатні навички персоналу банку із роботи щодо ефективного контролю та аудіювання кредитного процесу;

- нераціональна управлінська структура банку, що зумовлює недостатній (неадекватний) аналіз ризиків за кредитною угодою. У світовій практиці виділяють аналітичні кредитні відділи, які безпосередньо займаються оцінкою кредитного ризику і відділи, які безпосередньо займаються технологією кредитування, тобто видачею і погашенням позики, оформленням договорів, контролем за їх виконанням, за станом застави і поточних справ боржника. У вітчизняній банківській практиці аналізом індивідуальних ризиків в різних формах займаються в основному підрозділи, які виконують функцію технології кредитування. Очевидно, це пов'язано з різним ступенем розвитку методів оцінки кредитних ризиків і різним підходом до них;

- структура портфеля, якщо він сформований лише з урахуванням потреб клієнта, а не самого банку;

- внесення частих змін у кредитну політику банку та невизначеність її пріоритетів.

Для вдосконалення організації кредитного процесу можна запропонувати такий алгоритм кредитування, в основі якого лежить контроль за здійснюваними кредитними операціями (табл. 3.1).

Алгоритм механізму кредитування

1. Формування портфеля заявок на кредит – збір та аналітична обробка інформації про попит на кредит та вибір оптимальних для банку пропозицій. Розгляд заявок на кредит потенційних боржників.	Контроль
2. Вивчення кредитоспроможності та фінансового стану потенційного позичальника (фактично оцінка величини кредитного ризику).	
3. Прийняття рішення про доцільність видачі позик та вибір конкретної форми її надання. Оформлення кредитної угоди, де остаточно визначаються всі умови кредитування.	
4. Видача кредиту.	
5. Контроль за використанням позички, яким передбачається перевірка фактичного витрачення коштів за їх цільним призначенням, обумовленим в угоді.	
6. Повернення кредиту і сплати процентів за ним.	
7. Робота із сумнівними та безнадійними позичками.	

Джерело: [8]

З табл. 3.1 випливає, що контрольна функція є специфічною і здійснюється на кожній стадії кредитного процесу. Систематичний моніторинг стану кредитного процесу поєднується з постійним аналізом якості кредитного портфеля. Утім заходи щодо посилення контролю й раціональної організації кредитних взаємин банку із окремо взятими позичальниками навряд чи будуть ефективні самі по собі, якщо йдеться про кредитний портфель банку в цілому. Адже тут потрібні специфічні прийоми і методи управління кредитним ризиком, які б вже охоплювали усю сукупність здійснюваних комерційним банком кредитних операцій.

Потрібно відзначити, що у вітчизняній банківській практиці при оцінці основних методів управління кредитним ризиком на рівні портфеля банківських

позичок в цілому головним чином виділяється три основні методи:

1) лімітування, 2) диверсифікація та 3) формування резервів [22]. І якщо формування резервів є обов'язковим засобом управління кредитним ризиком, регламентованим відповідними нормативними актами Національного банку України, то решта методів можуть розглядатися з точки зору їхнього використання чи невикористання відповідно до тих пріоритетів і цілей кредитної політики, котра розробляється вітчизняними банківськими установами згідно того, як саме вони позиціонують себе на кредитному ринку та наскільки ризиковою їм видається обрана стратегія організації кредитних відносин із клієнтами.

На сьогодні домінуючу роль у вітчизняній банківській практиці управління ризиком кредитного портфеля відіграє лімітування. Завдяки встановленню лімітів кредитування банки можуть уникнути критичних втрат внаслідок необдуманого концентрації будь-якого виду ризику.

Ліміти можуть встановлюватись за видами кредитів, категоріями позичальників або групами взаємопов'язаних позичальників, за кредитами в окремі галузі, географічні території, за найбільш ризиковими напрямками кредитування, такими як надання довгострокових позичок, кредитування в іноземній валюті. Лімітування використовується також для визначення повноважень кредитних працівників різних рангів щодо розмірів наданих позичок. Кредитний ризик банку обмежується встановленням ліміту загального розміру кредитного портфеля, обмеженням величини кредитних ресурсів філій банку та іншими обмеженнями.

Разом із тим, комерційні банки, розробляючи власну кредитну політику і стратегію управління кредитним портфелем, можуть встановлювати і свої ліміти, що виражаються як в абсолютних (граничних) величинах (сума кредиту у грошовому вираженні), так і у відносних показниках: коефіцієнтів, індексів, нормативних співвідношень. Найбільш гнучким і тому найоптимальнішим при реалізації практичних заходів із встановлення лімітів є визначення питомої ваги кредитів, наданих різним групам позичальників в загальній величині кредитного

портфеля. За базу під час розрахунків лімітів, крім розміру кредитного портфеля, можна брати обсяг капіталу банку, валюту балансу та інші показники. Наприклад, ліміт кредитування позичальників певної галузі може бути визначений як максимальний сукупний розмір коштів або як відношення суми кредитів у галузь до загальної величини кредитного портфеля. Перш ніж визначати ліміти кредитування потрібно ідентифікувати основні сфери та фактори ризику. З огляду на виявлені особливості керівництво банку має встановлювати ліміти кредитного портфеля.

Потрібно зазначити, що вітчизняна банківська практика має достатньо відпрацьований механізм лімітування як один із засобів управління кредитним портфелем. У той же час лімітування як один із найбільш важливих методів управління кредитним портфелем банку потребує подальшого удосконалення відповідно до умов функціонування вітчизняних банківських установ на кредитному ринку.

Насамперед потрібно відзначити, що система лімітування у процесі управління кредитним портфелем банку має будуватися на наступних основних принципах: по-перше, механізм лімітування повинен охоплювати всі види банківської діяльності, пов'язаної із відкриттям ризикових кредитних позицій; по-друге, обов'язкове поєднання усіх можливих втрат при розрахунку лімітів: ліміти встановлюються, виходячи із внутрішнього кредитного рейтингування конкретних позичальників або їхніх груп; по-третє, ліміти не підлягають перегляду на вимогу клієнтів банку; по-четверте, лімітування має базуватися на результатах комплексної оцінки кредитоспроможності позичальників з урахуванням ризику дефолту потенційних контрагентів; по-п'яте, лімітування має враховувати обмеження за термінами, забезпеченню і валюті кредиту.

Загалом підвищення ефективності системи лімітування як засобу управління кредитним портфелем банку має передбачати наявність у кожній банківській установи достатньо розвинутої системи лімітів, адекватної як функціональній структурі банку, так і сучасним реаліям ринку банківських послуг в Україні.

Окрім того, важливо зазначити, що оптимізація структури наявного у комерційних банків портфеля виданих позичок повинна здійснюватися також і за допомогою диверсифікації. Як відомо, кредитний ризик банку зростає в міру збільшення загального обсягу кредитування і рівня концентрації кредитів серед обмеженого числа позичальників. Тому метод диверсифікації полягає у розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як за характеристиками (розмір капіталу, форма власності, клас кредитоспроможності), так і за умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон).

Водночас, необхідно розуміти, що хоч диверсифікація і є важливим методом зниження кредитного ризику портфеля банківських позичок, проте вона не може звести цей ризик до нуля. Адже на діяльність банку впливають зовнішні чинники, які не пов'язані із вибором конкретних об'єктів вкладення кредитних ресурсів, а тому на них не може вплинути диверсифікація. Відтак використання даного методу може мати лише обмежений характер і є найбільш оптимальним у поєднанні із іншими методами управління кредитним портфелем банку і зниження кредитного ризику.

Що ж стосується існуючої методики розрахунку і формування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банку, то, на наш погляд, потрібно вжити певних заходів щодо її удосконалення. Навіть при тому, що існуючі наукові дослідження у цьому напрямі відображають головним чином констатацію існуючого механізму формування відповідних резервів [3], необхідно відзначити і деякі проблемні аспекти цієї методики, а також шляхи їх вирішення, що могло б сприяти, з нашої точки зору, підвищенню ефективності управління кредитним портфелем комерційних банків загалом. До числа таких аспектів слід насамперед віднести такі.

По-перше, передбачений нормативними актами Національного банку України порядок [44], згідно з яким не здійснюється формування резерву за деякими видами кредитних операцій (за операціями фінансового лізингу, якщо об'єктом цих операцій є нерухоме майно; за коштами, що розміщені банком на

умовах субординованого боргу; за позабалансовими зобов'язаннями з кредитування, за якими банк не повинен надавати кошти за першою вимогою контрагента) не завжди є адекватним до існуючих умов, так як не усі з перелічених операцій завжди є безризиковими, що, природно, вимагає від банку вжиття відповідних заходів із формування резервів.

По-друге, у зв'язку з тим, що резерви мають формуватися не лише виходячи із поточних і минулих подій із діяльності суб'єкта ринку, але й враховувати перспективи розвитку тих чи інших тенденцій (як позитивних, так і негативних), слід вказати, що у діючих методиках оцінки кредитного ризику недостатня увага приділяється такому важливому елементу як прогнозування імовірності зміни фінансового стану, платоспроможності і кредитоспроможності позичальника. У зв'язку з цим напрями удосконалення порядку розрахунку індивідуального кредитного ризику мають ґрунтуватися на активному застосуванні різноманітних методик оцінки грошових потоків клієнта банку та прогнозування їхньої зміни на перспективу.

По-третє, індивідуальний підхід при оцінці кредитних ризиків не дозволяє врахувати можливі зміни вартості та імовірність втрат за групами позичальників або за кредитним портфелем в цілому. Йдеться про ситуацію, коли загальні макроекономічні тенденції розвитку господарської кон'юнктури можуть мати однакові наслідки у плані ризикованості для позичальників однієї групи (скажімо, при видачі споживчих кредитів або ж при кредитуванні малого бізнесу), тоді як індивідуальна оцінка кредитного ризику для розрахунку резервів в силу невеликих обсягів і великого числа таких позичок може мати невиправдано трудомісткий характер. Тому оцінка кредитного ризику за групами кредитних вкладень при умові адекватної їх класифікації може виявитись достатньо ефективним з огляду на можливості мінімізації витрат банку.

По-четверте, внесені у 2003 р. зміни у порядок формування резервів під стандартну заборгованість, згідно яких коефіцієнт резервування був знижений з 2 до 1% можна вважати недостатньо виправданими. У зв'язку із тим, що дані

резерви створюються з метою врахування при реалізації кредитних операцій імовірних несприятливих подій системного характеру, тобто такого, що стосується усієї економіки країни, то зниження нормативу відображає надто оптимістичний погляд на перспективи економічного розвитку і не враховує об'єктивних труднощів перехідного періоду, котрі все ще мають місце в економіці нашої країни і позначаються на діяльності всіх без винятку позичальників. Це тим більш важливо, що даний резерв має створюватися з метою мінімізації втрат в силу настання передусім зовнішніх передумов для непогашення позички в силу тих чи інших макроекономічних тенденцій на ринку або політичних зрушень навіть тоді, якщо стосовно даного конкретного позичальника жодних об'єктивних занепокоєнь щодо його кредитоспроможності немає.

По-п'яте, механізм врахування забезпечення у процесі класифікації кредитів для формування резервів не позбавлений деяких недоліків. Зокрема, йдеться про те, що саме забезпечення у різних формах (гарантій та застави майна і майнових прав) є одним із ключових факторів, котрі враховуються при класифікації кредитів на групи ризику, що позначається на величині сформованих резервів. При цьому у нормативних вимогах НБУ зазначається, що для розрахунку резерву сума валового кредитного ризику за кожною кредитною операцією окремо може зменшуватися на вартість прийнятного забезпечення. Однак якщо, вартість предмета застави визначається банком при кредитуванні за ринковою вартістю, то за умов нестабільної кон'юнктури на ринку нерухомості і відсутності достовірних методик оцінки майна, немає достатніх підстав стверджувати, що відповідна заставка зможе слугувати засобом зниження валового кредитного ризику для розрахунку відповідних резервів. Вирішення цієї проблеми, на нашу думку, має ґрунтуватися на зміні підходів у чинній методиці розрахунку резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями. Йдеться про механізм формування резервів, що засновується передусім на оцінці фінансового стану позичальника та рівень погашення ним раніше отриманих позичок, а також, на зниженні відсотку вартості застави, що

береться до розрахунку чистого кредитного ризику. Зрозуміло, що норматив 100% тут не може бути прийнятним навіть для стандартної заборгованості.

В цілому вирішення проблемних аспектів у чинній методиці формування резервів на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків має ґрунтуватися передусім на підвищенні якості оцінки кредитного ризику банку у взаєминах із позичальниками, а також встановленні більш жорстких вимог у розроблених Національним банком нормативах створення резервів з огляду на об'єктивні проблеми функціонування економічної системи перехідного періоду.

Необхідно також відзначити організаційний аспект діяльності банку щодо управління кредитним портфелем. У вітчизняній банківській практиці головна увага у цьому процесі приділяється аналізу індивідуальних кредитних ризиків окремих позичальників. При цьому даний процес забезпечують не окремі підрозділи, а ті ж структури які виконують технологічні функції організації кредитування. Зрозуміло, що такий підхід є неприйнятним, оскільки він пов'язаний із недостатнім розвитком методів оцінки кредитних ризиків і управління кредитним портфелем. Відтак, потрібно, враховуючи досвід банківських установ розвинутих країн, запровадити практику, згідно якої окремо працюють аналітичні кредитні відділи, котрі безпосередньо займаються оцінкою кредитного ризику і управлінням кредитним портфелем, та відділи, які займаються власне технологією кредитування, тобто видачею і погашенням позички, оформленням договорів, контролем за їх виконанням, за станом застави і поточним станом справ боржника.

Необхідність забезпечення комплексного управління процесом здійснення позичкових операцій, а також оптимізації організаційних можливостей управління кредитним портфелем з точки зору розподілу функціональних обов'язків між відповідними підрозділами банку. Використання основних методів управління кредитним портфелем комерційного банку може надати можливості суттєво підвищити ефективність функціонування банківських установ та активізувати кредитний процес, спрямований на збільшення вкладень у реальний сектор економіки.

3.2. Підвищення ефективності системи управління кредитними ризиками банку

Ефективна організація ризик-менеджменту комерційних банків у частині реалізації ними своїх функцій із кредитного забезпечення розвитку економіки є найважливішим фактором активізації ролі і значення банківського сектору, оскільки управління кредитним ризиком як необхідна умова нормальної взаємодії банків із потенційними позичальниками може стати запорукою активізації кредитної діяльності банківської системи загалом. Важливо наголосити, що саме у період економічного розвитку значно посилюється вплив сукупності тих факторів, котрі звичайно підвищують кредитний ризик комерційного банку [19].

Серед цих факторів слід вказати такі: значний розмір сум кредитів, виданих вузькому колу позичальників або галузей, тобто концентрація кредитної діяльності банку в якій-небудь сфері (галузі), чутливій до змін в економіці; велика частка кредитів та інших банківських операцій, що припадають на клієнтів, котрі зазнають певних фінансових труднощів; концентрація діяльності банку в маловивчених, нових, нетрадиційних сферах; внесення частих або істотних змін до кредитної або інвестиційної політики банку щодо формування кредитного портфеля і портфеля цінних паперів; значна частка нових та нещодавно залучених клієнтів, про яких банк не має в своєму розпорядженні достатньої інформації; надмірно ліберальна кредитна політика банку (надання кредитів без наявності необхідної інформації й аналізу фінансового стану клієнта); нездатність отримати належне забезпечення за кредитом або взяття в заставу цінностей, які важко реалізувати на ринку; значні суми кредитів, виданих позичальникам, які взаємопов'язані між собою; нестабільна економічна і політична ситуація в країні; інші чинники.

За умов дії зазначених факторів управління кредитним ризиком має розглядатися як цілісна система, що охоплює механізм практичних дій банку щодо ідентифікації ризику, оцінки його величини та розробки надійних методів захисту. Усі елементи цієї системи управління банківськими кредитними ризиками у кінцевому підсумку являють собою поєднання різноманітних прийомів, способів і методів роботи персоналу банку, пов'язаного з організацією кредитних операцій.

Така робота щодо управління кредитним ризиком звичайно має передбачати: встановлення критеріїв прийнятності ризику; аналіз кредитоспроможності позичальника; оцінку розміру забезпечення; визначення необхідного розміру резерву; прийняття рішення про видачу позички; оцінку премії за ризик з урахуванням витрат банку на здійснення кредитних операцій. Ці дії персоналу банку з організації кредитного процесу спрямовані передусім на підтримання такого рівня кредитного ризику, який відповідає цілям кредитної політики банку, тобто визначає спроможність останнього забезпечити належний рівень своєї дохідності попри дотримання нормальних умов ефективної діяльності без істотних загроз щодо підризу ліквідності і фінансової стійкості на ринку. Тому через потенційно небезпечні для комерційного банку наслідки кредитного ризику важливо регулярно здійснювати всебічний аналіз оцінки, адміністрування, спостереження, контролю, повернення кредитів, авансів, гарантій та інших кредитних інструментів.

Особливості цієї роботи персоналу банку можуть бути відображені у формуванні конкретних етапів організації управління кредитним ризиком, а саме: розробка цілей і завдань кредитної політики банку; створення адміністративної структури управління кредитним ризиком і системи ухвалення адміністративних рішень; вивчення фінансового стану позичальника; вивчення кредитної історії позичальника і його ділових зв'язків; розробка і підписання кредитної угоди; аналіз ризиків неповернення кредитів; кредитний моніторинг позичальника і всього портфеля позичок; заходи щодо повернення прострочених і сумнівних позичок і щодо реалізації застави [27].

Серед указаних завдань, що постають перед банківським ризик-менеджментом чи найважливішим видається ідентифікація кредитного ризику, що полягає у виявленні специфічних зон ризику. Ідентифікація припускає не тільки виявлення зон ризику, але також практичних вигод і можливих негативних наслідків для банку, пов'язаних з цими зонами. Для ідентифікації кредитного ризику, як й інших елементів системи управління ним, велике значення має добра інформаційна база, що складається із збору і обробки відповідної інформації. Річ у тім, що відсутність відповідної інформації є важливим фактором виникнення будь-якого ризику, особливо кредитного. Для уникнення цього банки звичайно використовують якісний і кількісний аналіз. Якісний аналіз – це аналіз джерел і потенційних зон ризику, що визначаються його чинниками. Тому якісний аналіз спирається на чітке виділення чинників, перелік яких може бути специфічний для кожного виду кредитної операції банку.

У практиці роботи вітчизняних комерційних банків звичайно застосовують такі методи оцінки кредитного ризику: аналітичний, експертний, статистичний, комбінований. Аналітичний метод оцінки ризику непогашення кредиту базується на застосуванні методики формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [44]. Згідно з нею банк з метою розрахунку резервів класифікує активи і надані фінансові зобов'язання за такими категоріями якості: I (найвища) – немає ризику або ризик є мінімальним; II – помірний ризик; III – значний ризик; IV – високий ризик; V (найнижча) – реалізований ризик. Заборгованість за активами, віднесеними до V категорії, є безнадійною.

Цілком очевидно, що за таких обставин головна увага комерційного банку на початкових етапах роботи з клієнтом має бути приділена саме оцінці кредитоспроможності, що є базовим елементом в системі заходів із мінімізації кредитного ризику [21]. Основним завданням банківського аналізу кредитоспроможності клієнтів є визначення факторів, які можуть спричинити неповернення позички або, навпаки, забезпечують її своєчасне погашення. Суть кредитоспроможності як стану, що характеризується своєчасністю повернення

вкладених у виробництво кредитів на основі завершення індивідуального кругообігу капіталу і вивільнення авансованої вартості у грошовій формі, загалом визначає якісні параметри діяльності позичальника як суб'єкта кредитних відносин і наявність у нього об'єктивних можливостей до погашення наданих банком кредитів.

Від того, наскільки точно комерційний банк зможе визначити указані можливості, залежить ефективність його власної діяльності, що полягає у здатності до ефективного розміщення акумульованого ресурсного потенціалу й отримання прийняттого доходу від позичкових операцій. У кінцевому підсумку саме результати аналітичної роботи із визначення кредитоспроможності клієнта мають дати відповідь на запитання не лише про принципову можливість організації з ним кредитних відносин, а й про конкретні умови, на яких ці відносини мають будуватися, для того, щоб забезпечити оптимальне поєднання інтересів банку і позичальника.

Діюча в Україні практика оцінювання комерційними банками кредитоспроможності позичальників, як врешті й організація кредитного процесу загалом, не засновується на якихось уніфікованих підходах до аналітичної роботи у цій сфері. Власне кажучи, кожному банку з урахуванням специфіки його діяльності й стратегії щодо обслуговування тих чи інших сегментів ринку та відповідних груп клієнтів надано можливість розробляти й використовувати власну методику аналізу кредитоспроможності, що ґрунтується на певних показниках і їх критеріальних значеннях, порівняно з якими робиться висновок про можливість видачі кредиту цьому позичальнику. За подібних обставин основний наголос у розробці методики аналізу кредитоспроможності позичальників вже самим комерційним банком робиться здебільшого на оцінці фінансового стану, в основі якої лежать показники, котрі загалом дають змогу охарактеризувати три основні аспекти діяльності клієнта: 1) платоспроможність, тобто здатність позичальника без порушення нормального перебігу виробничого процесу здійснювати строкові платежі за рахунок відповідних їм за строками грошових надходжень від реалізації цінностей; 2) фінансову стійкість, що

відображає рівень забезпеченості позичальника власним капіталом і дає змогу оцінити міру його залежності від залучених ресурсів; 3) надійність, що дає змогу зробити висновок про забезпеченість суми кредиту, який надається, переданим у заставу майном, а також загальну ефективність виробничої діяльності позичальника. Крім цього, банком можуть аналізуватися і такі параметри діяльності підприємства, як період його функціонування, погашення кредитів, отриманих у минулому, а також процентів за користування ними, наявність бізнес-плану і аудиторських висновків про діяльність підприємства.

Важливим напрямом удосконалення роботи персоналу комерційного банку щодо управління кредитним ризиком слід вважати реалізацію двох основних шляхів оптимізації цієї сфери аналітичної роботи: з одного боку, це істотне розширення базового складу показників до рівня, який би надавав всебічну характеристику різноманітним аспектам діяльності клієнта, а з іншого – це активне використання аналізу грошового потоку підприємства, що дає можливість оцінити обороти коштів позичальника, а отже, і більш точно прогнозувати його перспективи у використанні банківських кредитів.

Крім цього, кожен із показників кредитоспроможності відображає лише окремі сторони діяльності підприємств, а тому вони самі по собі, звісно, не можуть характеризувати здатність позичальника до своєчасного повернення отриманих в позичку коштів. Тому надання переваги якійсь одній групі показників є недоцільним із суто практичних міркувань, пов'язаних з неможливістю отримання комплексної інформації про всі аспекти діяльності підприємства, які так чи інакше позначаються на його взаєминах із комерційним банком. Отже, лише використання сукупності усіх груп коефіцієнтів (платоспроможності, фінансової стійкості, надійності, рентабельності, оборотності капіталу, виробничого потенціалу) можна вважати оптимальним напрямом аналізу кредитоспроможності у тій його частині, яка здійснюється на основі балансових даних та іншої звітності, представленої клієнтом комерційному банку.

Разом із тим, не слід забувати, що кредитний ризик не мінімізується лише унаслідок проведення ефективної оцінки кредитоспроможності позичальника. Навіть у тому разі, якщо всі оцінювані банком коефіцієнти відповідають певним критеріальним значенням, це ще не означає автоматичне зниження ризику. Йдеться про те, що у разі прийняття банківським менеджментом позитивного рішення про видачу позички клієнту банк все одно бере на себе кредитний ризик, який відображає потенційну величину втрат банку в розмірі позички, що надається. У цьому разі необхідно здійснювати заходи щодо: пом'якшення наслідків взяття банком ризику (передусім за рахунок забезпечення кредиту заставою, гарантіями, страхуванням, хеджуванням); покриття збитків для забезпечення можливості продовження функціонування банку та забезпечення дохідності його кредитних операцій загалом.

Збитки внаслідок кредитного ризику можуть бути покриті банком двома способами: або шляхом встановлення премії за ризик, що покриває ймовірні втрати банку навіть до оголошення позичальника неплатоспроможним, або уже після банкрутства клієнта банку шляхом реалізації застави, страхування неповернення кредиту в спеціалізованих страхових компаніях, хеджування кредитного ризику за допомогою кредитних деривативів (свопів, опціонів), а також списання безнадійних позичок за рахунок спеціально сформованого резерву. В кожного із вказаних методів є свої переваги та недоліки, а тому банку потрібно кожен раз обирати найбільш раціональний спосіб управління кредитним ризиком, враховуючи те, що кожен із них потребує певних затрат.

Особливий інтересу цьому аспекті може представляти обґрунтування розрахунку премії за ризик. Адже, власне, певним компромісом міждохідністю кредитних операцій банку та його конкурентоспроможністю є певна мінімально необхідна плата за ризик, що компенсує витрати банку. В цьому разі йдеться про повноцінне виконання комерційним банком своєї функції фінансового посередництва, оскільки кредит як головна його форма є товаром банку, а тому витрати банку, пов'язані з кредитним ризиком, цілком правомірно включати до вартості кредиту, що на практиці відображається у вигляді певного рівня

процентної ставки, що, власне, і є формою плати за ризик, котра стягується банком із позичальників. Отже, оцінюючи твердження про завищені процентні ставки за кредитами українських банків, слід розуміти, що вони є лише зовнішніми проявами підвищеного рівня ризикованості кредитних операцій, здійснюваних вітчизняною банківською системою. Адже витрати комерційного банку, пов'язані з кредитним ризиком, мають включати: а) витрати на зниження первинного кредитного ризику, пов'язані із застосуванням застави, страхування, хеджування чи інших методів; б) вартість резерву, що формується для забезпечення ліквідності балансу банку та його фінансової стійкості; в) очікувані витрати банку внаслідок настання вторинного кредитного ризику.

Загалом перспективи оптимізації роботи комерційного банку щодо управління кредитним ризиком потрібно розглядати з точки зору формування цілісної політики, котра б підпорядковувала всі дії персоналу банку, пов'язаного із кредитними операціями, єдиній меті – мінімізації рівня ризику, що супроводжує позичкові банківські операції. Така політика мала б ґрунтуватися на комплексній аналітичній роботі персоналу банку і має передбачати, зокрема: аналіз обмежень, що можуть вплинути на рівень кредитного ризику, наприклад, визначальну концентрацію і розмір кредитів, а також кредитування пов'язаних з банком осіб або перевищення лімітів; аналіз вірогідності погашення портфеля кредитів та інших кредитних інструментів, включаючи нараховані і несплачені відсотки, які піддають банк кредитовому ризику; рівень, розподіл і важливість класифікованих кредитів; рівень і склад ненакопичуваних, непрацюючих, переглянутих, пролонгованих кредитів і кредитів із пониженою процентною ставкою; достатність резервів із переоцінки кредитів; здатність керівництва банку управляти проблемними активами і ліквідовувати їх; надмірна концентрація кредитів; відповідність і ефективність кредитної політики і кредитних процедур, а також їх дотримання; адекватність і ефективність процедур банку за визначенням і відстежуванням первинних кредитних ризиків, а також ризиків за вже виданими кредитами.

Таким чином, головною метою цілісної політики банку з управління кредитним ризиком є найбільш ефективна організація роботи банківського персоналу, пов'язаного з позичковими операціями. З метою мінімізації кредитного ризику банк повинен контролювати ступінь ризику при здійсненні висновку щодо кожної конкретної операції і відстежувати стан кредитного портфеля загалом. При здійсненні кредитування з метою зниження виникаючого кредитного ризику банку необхідно взяти до уваги три важливі аспекти: 1) кредитоспроможність позичальника; 2) ступінь відображення інтересів банку і його вкладників у кредитному договорі; 3) можливість задоволення позову на активи або доходи позичальника у разі непогашення заборгованості.

Аналізуючи шляхи вдосконалення методів оцінки кредитного ризику, необхідно вказати на досвід Європейського центрального банку, котрий постійно здійснює аналіз ключових факторів кредитування [51]. Йдеться про фактори, що визначають цілі кредитування: вкладення в постійні активи, угоди про злиття і поглинання, вкладення у працюючий капітал, а також реструктуризація. Заданими Європейського центрального банку, європейські комерційні банки при наданні кредиту розглядають такий фактор, як зрілість проекту. А при аналізі стандартів кредитування в європейській банківській практиці розглядаються і такі фактори, як очікування економічної активності та перспективи розвитку галузі.

Також доречною можна вважати пропозицію щодо присутності у системі управління кредитним ризиком такого важливого компонента, як моделювання оптимальних кредитних продуктів [26]. З одного боку, це продукти, які мають бути привабливими для цільового клієнтського сегмента, а з іншого – в очікуваних макроекономічних умовах після кризи вони мають відповідати здатності до ризику комерційного банку та його кредитній політиці, тобто бути оптимальними і з огляду на кредитний ризик, що береться банком.

Відповідно до рекомендацій Базельського комітету, при оцінці кредитного ризику необхідно враховувати рейтинг позичальника і рейтинг кредитного продукту, який включав би незалежну оцінку забезпечення за наданою позичкою

з урахуванням ризику концентрації. Попри доцільність такої рекомендації слід визнати, що на практиці комерційні банки не змогли реалізувати таку передову оцінку кредитного ризику, оскільки інакше навряд чи світова фінансова криза розгорнулася б у таких масштабах.

Адже вона власне і була породжена неправильною оцінкою банками кредитного ризику. За відсутності статистики втрат щодо нових кредитних продуктів, які з'являлися в іпотечному кредитуванні, стаючи все більш ризикованими, іпотечні компанії США і банки лише прагнули швидше сформувати пул іпотек і поклалися на оцінку ризиків інвестиційних банків і рейтингових агентств, які забезпечували передачу кредитного ризику на відкритий ринок шляхом сек'юритизації. Інвестиційні банки також не володіли статистикою за дефолтами і до того ж очікували зниження ризику шляхом «розпилювання» і саморегулювання ринку цінних паперів, а тому застосовували спрощені методи оцінки кредитного ризику, що на сьогодні уже є неприйнятним.

Слід також зазначити, що необхідною умовою оптимізації роботи банків із управління кредитним ризиком у посткризовий період є реалізація комерційними банками на мікроекономічному рівні комплексу заходів, що визначають оптимальні умови організації кредитної діяльності банків і активізації кредитного процесу. Такими заходами щодо підвищення ефективності кредитування можуть стати:

- розширення об'єкта аналізу кредитоспроможності потенційних позичальників з урахуванням їх виробничого потенціалу на основі оцінки внутрішніх систем і структури підприємства, його персоналу, контролю за якістю продукції, системи менеджменту, в т. ч. ризик-менеджменту;
- забезпечення позитивної динаміки зростання обсягів депозитів (передусім у національній валюті України) з метою недопущення дострокового повернення коштів, розміщених вкладниками;
- скорочення адміністративних витрат і обмеження виплати бонусів, премій та інших додаткових матеріальних винагород керівникам банків;

– перманентний контроль за якістю кредитного портфеля банків на основі використання системи коефіцієнтів дохідності і ризикованості позичкових операцій з відповідним оперативним реагуванням банківського менеджменту;

– перехід від децентралізованої системи зберігання даних до централізованого бюро кредитних історій і реєстрації заставленого майна, що має знизити операційні витрати банку на здійснення оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника, а також враховувати і такі аспекти його діяльності, як податкова, бюджетна, митна дисциплінованість;

– обмеження зростання проблемної заборгованості у структурі кредитного портфеля банків шляхом переоформлення кредитів з можливою їх реструктуризацією, компенсації збитків за рахунок власного прибутку, продажу відповідної заборгованості колекторським агентствам чи іншим афільованим структурам з управління проблемною заборгованістю;

– удосконалення систем оцінки вартості заставленого майна з урахуванням усіх можливих факторів впливу на цінову динаміку відповідних товарних ринкових сегментів.

Отже, реалізація сукупності зазначених заходів на рівні системи комерційних банків має стати основою активізації кредитного процесу у взаєминах із різними групами позичальників реального сектору та мінімізації ризику, що супроводжує банківські кредитні операції.

Таким чином, із проведеного дослідження можемо зробити висновок, що процес удосконалення механізму управління кредитним ризиком банку є основою активізації банківського кредитування реального сектору економіки, що має бути серед пріоритетних завдань при розробці комплексу заходів із подолання економічної кризи у нашій державі. При цьому без оптимізації роботи банківської системи з приводу ефективної організації кредитування і кредитного ризик-менеджменту неможливо здійснити необхідні заходи, спрямовані на стимулювання економічного зростання у посткризовий період. На сучасному етапі розвитку банківської системи і економіки кредитний ризик стає усе більш

складним і багатогранним. Це вимагає від банків постійної уваги до забезпечення належного рівня ефективності управління кредитним ризиком, оскільки він перебуває у прямій залежності від якості кредитного портфеля, котрий є результатом діяльності банку з надання кредитів. Тому чим якісніший склад кредитних вкладень банку, чим прибутковіша і менш ризикова його кредитна діяльність, тим більше коштів надходитиме в реальний сектор господарства. Адже найважливішим фактором подолання наслідків фінансової кризи і поновлення економічного зростання є саме зростання кредитних вкладень банків, котре неможливе без належної організації роботи з управління кредитним ризиком.